

ALASAN
reeks bijdragen aan onderwijs
en edukatie voor Molukkers

alasan 7

**STUDIESCHRIFT
MOLUKS MALEIS**

de achtergronden

Pusat Edukasi Maluku/Steunpunt Edukatie Molukkers
Utrecht

A L A S A N
reeks bijdragen aan onderwijs en
edukatie voor Molukkers
7

**STUDIESCHRIFT
MOLUKS MALEIS**

de achtergronden

Bert Tahitu
(samensteller)

Pusat Edukasi Maluku/Steunpunt Edukatie Molukkers
Utrecht/Assen 1993

Deze uitgave van het Steunpunt Edukatie Molukkers maakt deel uit van een fonds ten behoeve van het onderwijs voor Molukse leerlingen en van de edukatie voor Molukse volwassenen.

Het fonds is samengesteld uit uitgaven van het Steunpunt Edukatie Molukkers en van de instellingen die deelnemen in de begeleidingskommissie van het Steunpunt: het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum, het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers, het Instituut voor Leerplanontwikkeling (SLO) en het Samenwerkingsverband Bikultureel Onderwijs regio Assen. Deze instellingen stemmen hun uitgavenbeleid met betrekking tot onderwijs en edukatie voor Molukkers op elkaar af, en benutten het Steunpunt Edukatie Molukkers tevens als distributiepunt voor deze uitgaven.

De afzonderlijke uitgaven vallen onder verantwoordelijkheid van de uitgevende instelling. Derden kunnen publikaties ter opname in het fonds aanbieden aan het Steunpunt Edukatie Molukkers.

Het fonds bevat uitgaven voor verschillende typen van onderwijs: basisonderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar en hoger beroepsonderwijs, basisedukatie en andere vormen van volwassenenedukatie, en voor onderwijsopleiding en -verzorging.

ALASAN (grondslag, fundament) is de titel van een reeks uitgaven van het Steunpunt Edukatie Molukkers. De reeks bestaat niet uit leermiddelen en lesmateriaal, maar bevat ondersteunend studiemateriaal, zoals nota's, studies en overige achtergrondinformatie, dat niet anderszins in het bovengenoemde fonds wordt gepubliceerd.

samenstelling	Bert Tahitu
titel	Studieschrift Moluks Maleis de achtergronden
serie	Alasan 7
plaats en jaar uitgave	Utrecht/Assen 1993
isbn	90-73388-36-8

Overname uit deze uitgave is toegestaan, mits onder bronvermelding

bestellingen:	Steunpunt Edukatie Molukkers	
	Postbus 13375	Collardslaan 12-A
	3507 LJ Utrecht	9401 GZ Assen
	030-333900	05920-17553

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG
Tahitu, Bert
Studieschrift Moluks Maleis /Bert Tahitu. - Utrecht :
Landelijk Steunpunt Edukatie Molukkers
Achtergronden. (Alasan; 7)
Trefw.: Maleise taal

STUDIESCHRIFT MOLUKS MALEIS

inhoudsopgave

TEN GELEIDE		1
HOOFDSTUK 1	TAAL IN ONTWIKKELING	2
	1.1 inleiding	2
	1.2 taalvariatie	2
	1.3 taalverandering	3
	1.4 linguïstische enclaves	3
	1.5 ten slotte	5
HOOFDSTUK 2	HET LEVEN MET TWEE TALEN	5
	2.1 inleiding	5
	2.2 definitie tweetaligen	5
	2.3 effecten van tweetaligheid	6
	2.4 eerste of tweede taal	7
	2.5 twee taalsystemen	8
	2.6 taalvaardigheid	8
	2.7 ten slotte	9
HOOFDSTUK 3	TAALONTWIKKELING	9
	3.1 inleiding	9
	3.2 taalverandering	10
	3.3 taalverschuiving	10
	3.4 taalverlies	10
	3.5 voorbeelden van 'minderheidstalen'	10
	3.6 taaldood	11
	3.7 taaldpolitiek	11
	3.8 tenslotte	12
HOOFDSTUK 4	MALEIS IN NEDERLAND	12
	4.1 inleiding	12
	4.2 grammatikale interferentie	12
	4.3 lexikale interferentie	13
	4.3.1 ontleningen	13
	4.3.2 taalverschuiving	14
	4.3.3 relexificatie	15
	4.4 taalbehoud	15
	4.5 ten slotte	15
HOOFDSTUK 5	TAALONTWIKKELING OP DE MOLUKKEN	16
	5.1 inleiding	16
	5.2 varianten	16
	5.3 Molukken	17
	5.4 tangsi	18
	5.5 ten slotte	18

HOOFDSTUK 6	TAALONTWIKKELING IN NEDERLAND	19
6.1	inleiding	19
6.2	de tweede generatie	19
6.3	twee talen	19
6.4	bikultureel	20
6.5	konsekwenties	20
6.6	ten slotte	20
HOOFDSTUK 7	DE TAAL VAN MOLUKSE JONGEREN IN NEDERLAND: MELAJU SINI	21
7.1	inleiding	21
7.2	Maleis of Nederlands?	21
7.3	concepten in het Nederlands	22
7.4	Nederlands in Maleise konstrukties	23
7.5	toekomst	23
7.6	ten slotte	24
HOOFDSTUK 8	MOLUKS MALEIS EN HET ONTSTAAN VAN 'KATA MALUKU'	24
8.1	inleiding	24
8.2	standpunten	24
8.3	Moluks Maleis	25
8.4	Kata Maluku	25
8.5	OETC	26
8.6	formeel en informeel taalgebruik	26
8.7	het informele taalgebruik in Kata Maluku	26
8.8	ten slotte	27
HOOFDSTUK 9	'KATA MALUKU'	27
9.1	inleiding	27
9.2	het letterteken 'e'	27
9.3	de doubletten	28
9.4	de voorzetsels 'di' en 'ke'	28
9.5	de grammatika	28
9.6	de woordenlijsten	29
9.7	de teksten	30
9.8	ten slotte	31
TENSLOTTE		31
Bijlagen		32
schriftelijke reacties		
Gebruikte literatuur		37

TEN GELEIDE

Een van de eerste groepen allochtonen *avant la lettre* in Nederland is de Molukse bevolkingsgroep. Sinds de kollektieve immigratie in 1951/1952 zijn er meer dan 40 jaar verstreken. In die 40 jaar zijn twee generaties Molukkers in Nederland geboren en opgegroeid. Over het wel en wee van deze generaties Molukkers zijn diverse publikaties verschenen, waaronder veel antropologische en sociologische studies. Hoe de **eigen taal** van de Molukse bevolkingsgroep zich ontwikkeld heeft, wordt in deze studies veelal in het kort belicht.

Met dit Studieschrift proberen wij een beeld te geven van de ontwikkeling van het Maleis. We behandelen niet alleen de geschiedenis van deze taal, maar we besteden ook aandacht aan de toekomstige ontwikkeling van het Maleis. We hebben als uitgangspunt genomen: wat kan er zoal met een (minderheids)taal gebeuren die gesproken wordt in een land met een dominante (meerderheids-) taal?

Niet alleen mensen ontwikkelen zich - en indirect de cultuur en gemeenschap waar zij lid van zijn - maar ook de taal, als bindmiddel van het volk maar ook als uitdrukkingmiddel van die cultuur. Het Maleis, in ons geval, is echter een taal met een klein aantal sprekers, een minderheidstaal, en het ontwikkelt zich onder druk van de dominante meerderheidstaal. We moeten konstateren dat het Maleis in Nederland terrein verliest binnen de Molukse gemeenschap: de jongere generaties Molukkers beheersen het Nederlands beter dan het Maleis. De fase waarin het Maleis zich nu bevindt is de fase van taal-verlies, een fase die zou kunnen eindigen in taaldood!

Op 22 juni 1991 hebben het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers en het Landelijk Steunpunt Edukatie Molukkers een Studiedag Moluks Maleis georganiseerd. Dit Studieschrift is gebaseerd op de inleidingen die op die Studiedag zijn gepresenteerd. De lezing van René Appel (Universiteit van

Amsterdam) was de basis voor hoofdstuk 1; de inleidingen van Bert Tahitu en Magda Pattiha (LSEM) leverden stof voor de hoofdstukken 6 en 7 respectievelijk 8 en 9.

In de bijlage zijn de schriftelijke reacties opgenomen die voor de Studiedag Moluks Maleis zijn ingeleverd.

Met deze publikatie hoopt het Steunpunt Edukatie Molukkers een bijdrage te leveren aan de taal-diskussie die binnen de Molukse gemeenschap al geruime tijd gevoerd wordt.

Utrecht, juli 1993
Bert Tahitu
samensteller

hoofdstuk 1

TAAL IN ONTWIKKELING

1.1 inleiding

Voor de meeste mensen is de standaardtaal, bijvoorbeeld het Algemeen Beschaafd Nederlands, de enige echte taal. Voor dezelfde mensen zijn de varianten van het Nederlands niet 'volwaardig', het zijn bastaardvormen, verbasterd Nederlands. Als we naar het ontstaan van het Nederlands kijken, dan zien we dat pas in de 17e eeuw een vorm van eenheidstaal is ontstaan. Uit het dialect van Amsterdam, het stadsdialect, heeft het Algemeen Beschaafd Nederlands zich ontwikkeld. Dat van een bepaalde stad of regio de taal of taalvariant belangrijk wordt en door de rest van het land wordt overgenomen, is een universeel verschijnsel. Het dialect van Parijs is de taal van heel Frankrijk geworden.

In de meeste gevallen gebeurt dit omdat die stad of regio het centrum is van de economie, de cultuur; in dit centrum vinden we zowel de regering als de media: de intellectuele concentratie. Dit is niet alleen in Europese landen of in het westen het geval. Ook in Indonesië dergelijke ontwikkeling tot een eenheidstaal geleid.

Voor de vorming van de (nationale) Indonesische taal hebben de bewoners van Indonesië de taal genomen die reeds eeuwen gebruikt werd aan de verschillende hoven en sultanaten in Sumatra. Daar, vooral in de provincie Minangkabau, was al een geschreven vorm van de taal, daar heeft men reeds over de schrijfwijze van de taal nagedacht. Bovendien werd deze taal, het Maleis, in de gehele archipel al gesproken. Een andere dominante taal lag ook voor de hand, te weten het Javaans. Echter, het Javaans heeft zoveel sprekers dat de verkiezing van het Javaans tot een algehele dominantie en macht zou betekenen voor deze bevolkingsgroep.

Voor de ontwikkeling en vorming van het huidige Indonesisch heeft het Riau-Maleis

(Sumatra) en/of het Djohor-Maleis (Maleisië) als basis gediend. Algemeen gesproken betekent dat: één taalvariant, Taal A, wordt van de vele 'gekozen' of kiest zichzelf als de variant van het hele volk of de gehele natie. De andere varianten blijven natuurlijk bestaan, en worden aan die ene variant ondergeschikt gemaakt. In veel gevallen heeft dit geleid tot een veranderende houding van de sprekers van taal A ten opzichte van de andere taalvarianten; zij zien deze als minderwaardig. Maar ook de sprekers van de diverse varianten veranderen hun houding ten opzichte van taal A. De normen van taal A worden dan toegepast op de diverse varianten en de afwijkingen worden als fout, onjuist of niet-korrekt beschouwd. Maar de taalvarianten blijven bestaan.

1.2 taalvariatie

In het Nederlands is het zo dat in de loop der eeuwen het dialect van Amsterdam de taal van het hele volk is geworden. De varianten of dialecten van het Nederlands die bijvoorbeeld in het noorden des lands gesproken worden, wijken daarvan af. Ze hebben en houden hun eigen normen. Ondanks het gegeven dat het ABN de landelijke en 'beschaafde' normen aangeeft, wordt deze taal ook beïnvloed door die regionale varianten. Zo zien we dat in het (algemene) Nederlands de volgende konstrukties mogelijk zijn:

- 1 *je moet het zien laten*
je moet het laten zien
- 2 *hij heeft de band lek*
hij heeft een lekke band
- 3 *hij zal moeten naar 't*
oudemannekeshuis gaan
hij zal naar 't oudemannekeshuis
moeten gaan
- 4 *ga ik toch zeker met de trein*
dan ga ik toch zeker met de trein
ik ga (dan) zeker met de trein
- 5 *hij doet het beter als z'n broer*
hij doet het beter dan z'n broer

Taalvariatie is geen vreemd of merkwaardig verschijnsel. Het doet zich overal voor,

natuurlijk ook in Indonesie en binnen de Molukse gemeenschap in Nederland. Enkele voorbeelden in het Maleis in Nederland:

*saja tidak mau pergi dengan mereka
beta tidak mau pergi dengan dorang
aku nda mau pigi deng dorang
a seng mau pi deng dong*
ik/niet/willen/gaan/met/zij (mv)
= ik wil niet met hen (mee)gaan

1.3 taalverandering

Taalvariatie houdt in dat een taaluiting, een zin, een constructie in verschillende vormen kan voorkomen. Taalverandering wil zeggen dat een bepaalde vorm de overhand neemt, en als norm gaat gelden, waardoor de andere vormen als inkorrekt worden beschouwd, en ook langzamerhand veranderen. Hieronder volgen enkele voorbeelden van veranderingen:

1 De verbuigingen van het werkwoord in het Middelnederlands (het Nederlands in de 15/16e eeuw) zien er als volgt uit:

<i>ic wone</i>	<i>wi wonen</i>
<i>du woons</i>	<i>ghi woont</i>
<i>hi woont</i>	<i>si wonen</i>

2 De vorm van de lidwoorden heeft zich ook veranderd: *die coninc* is nu 'de koning'. Wat de uitspraak van *die* betreft: dat is onbekend, maar zeer zeker is de verandering in spelling.

3 *Zij loopt snelst* (analoog aan 'ik wandel liefst alleen'), terwijl volgens de grammatika en de norm het behoort te zijn: *zij loopt het snelst*.

4 Een verandering die zich nu voordoet, is de volgorde van twee werkwoorden in de bijzin. De volgorde in de bijzinnen kan zijn: persoonsvorm - voltooid deelwoord of vice versa, en modaal hulpwerkwoord - zelfstandig werkwoord of omgekeerd:

ik weet dat hij het heeft gedaan

ik weet dat hij het gedaan heeft
ik denk dat ze het moeten doen
ik denk dat ze het doen moeten

5 Een andere verandering betreft het gebruik van het voegwoord 'of' in afhankelijke vragen. In constructies waar 'of' volgens de standaardnorm niet gebruikt kan worden, wordt het ingevoegd, min of meer analoog aan constructies als 'ik weet niet of dat zal gebeuren'. Soms wordt zelfs nog een extra voegwoord 'dat' ingevoegd:

ik weet niet wat er gebeurt
ik weet niet wat of er gebeurt
ik weet niet wat of dat er gebeurt

6 De superlatief in het Nederlands wordt gevormd door de uitgang *-(e)st* aan het adjectief toe te voegen: *leuk-leukst*, *diep-diepst*, behalve in enkele uitzonderingsgevallen, onder andere wanneer het adjectief op *-st* eindigt: *robuust-meest robuust*. Nu doet zich de tendens voor (onder invloed van het Engels?) dat de superlatief door middel van '*meest + adj*' wordt gevormd. We horen dus: *de meest indrukwekkende foto* i.p.v. *indrukwekkendste*.

Bij meerlettergrepige woorden is het gebruik van 'meest' nog te 'verklaren'. Echter, deze constructie komt ook voor bij eenlettergrepige woorden: *de meest leuke foto* i.p.v. *de leukste foto*.

7 Er treden ook semantische verandering op, dat wil zeggen de betekenis van sommige woorden verandert. Zo is in het Nederlands de betekenis van het woord 'controleren' uitgebreid. Niet alleen 'checken' of 'nakijken' maar ook (vermoedelijk onder invloed van het Engels) 'beheersen'. Een andere semantische verrijking heeft het woord 'discipline' ondergaan: met de betekenis 'vak', naast de (oorspronkelijke) betekenis 'tucht'.

1.4 linguïstische enclaves

Zoals vermeld doet het verschijnsel taalverandering en taalvariatie zich overal voor. Vooral taalverandering treedt in sterkere

mate op als een groep mensen zich in een land bevindt waar een andere taal gesproken wordt. In Canada woont een grote groep Franstaligen; zij maken deel uit van de Canadese bevolking en zijn tweetalig. In het Frans dat zij spreken, zijn duidelijk veranderingen aan te wijzen, in vergelijking met het Standaard Frans in Frankrijk:

Can.Fr. *On a nuzot beaucoup de livres*
Sta.Fr. *Nous avons beaucoup de livres*
(We hebben veel boeken)

waarbij we konstateren dat in het Canadese Frans de vorm *nuzot* af te leiden is van het Standaard Frans *nous autres*, dat je zou kunnen vertalen met 'wij hier, wij daarentegen'.

In het Michigan-Frans wordt op een bijna Engelse manier de toekomstige tijd aangegeven. 'Ik ga eten' is in Sta.Fr. *Je mangerai* en in het Mi.Fr. *Je va manger* waarbij zelfs de vorm van het werkwoord *aller* 'gaan' niet volgens de standaardvorm vervoegd is. Het zou moeten zijn *Je vais manger*.

Natuurlijk zijn er ook andere gemeenschappen in Amerika waar het verschijnsel taalverandering zich voordoet. De grote Duitse gemeenschap in Texas drukt op een bijna Engels-Amerikaanse manier de een bezitsrelatie uit:

Tex.Du. *Mein Bruder sein Haus*
Sta.Du. *Das Haus meines Bruders*
(Het huis van mijn broer/mijn broer's huis)
(vgl. Engels: my brother's house)

Het Pennsylvanian Duits wordt ook sterk beïnvloed door het Engels, met name op het gebied van de modaliteit. In het Pen.Du. wordt de gewone tegenwoordige tijd expliciet met de zogenaamde 'progressive-form' uitgedrukt, maar dan in het Duits:

Pen.Du. *ich bin an schreibe*
Sta.Du. *Ich schreibe*
(ik schrijf / ik ben aan het schrijven)
(vgl. Engels: I am writing)

Tot nu toe hebben we gezien hoe de grammatika, de woordstructuur, de zinsbouw en de betekenis beïnvloed worden door de dominante taal van het gebied waarin een linguïstische enclave zich bevindt.

Maar natuurlijk is taalverandering niet alleen merkbaar in de woordstructuur. Op het gebied van de 'spelling' hebben we bij de voorbeelden van het Pen.Du. reeds gezien, dat de Amerikaanse vorm van het werkwoord *schreiben* anders gespeld wordt. Het voorbeeld van het Canadese Frans geeft nog een bijzondere spellingsvorm aan: *nuzot* voor het Standaard Frans *nous autres*. Hier is de spelling drastisch gewijzigd. Dat gaat natuurlijk niet van de ene dag op de andere. Langzamerhand, als de generatie die geëmiigreerd is, verdwenen is, vallen ook bepaalde zekerheden weg. De daar in den vreemde geboren generatie heeft te maken met de taal die op dat moment gesproken wordt en veel minder met de taal der voorouders. Met name omdat de taal der voorouders niet die status heeft die de dominante taal heeft, maar vaak meer een emotionele waarde waar we niet geringschattend over mogen doen.

Terug naar de spelling: er is zelfs verschil ontstaan tussen de spellingswijzen van het Amerikaans Engels en het Brits Engels. Bekend zijn:

Am.E. *program, behavior, organisation*
Br.E. *programme, behaviour, organization*

In een groot aantal gevallen is zelfs de uitspraak veranderd in het Amerikaans Engels. Het kan ook zijn dat de uitspraak van het Amerikaans Engels de 'oorspronkelijke' uitspraak is, onveranderd, terwijl het Brits Engels zich een bepaalde richting ontwikkeld heeft:

Am.E. *tomato* (spreek uit: 'tometo'),
dance ('dens'),
neither ('naider')
Br.E. *tomato* (spreek uit: 'tomato'),
dance ('dans'),
neither ('nieder')

De spelling kan zich ook zo wijzigen, op basis van wijziging in structuur van de taal, dat bijvoorbeeld de vervoeging van een werkwoord volledig anders is:

Can.Fr. *mourir: je mours, tu mours, il mourt, nous mourons*
St.Fr. *mourir: je meurs, tu meurs, il meurt, nous mourons..*

1.5 ten slotte

Taalvariatie bestaat en zal altijd blijven bestaan. Ook in de verre toekomst. We hebben gezien dat men name **tweetaligen het proces van taalvariatie bespoedigen** Taalverandering treedt vooral op als een groep mensen in een ander land verblijft, en met de taal van dat land vertrouwd raakt. In hoofdstuk 2 bespreken we wat tweetaligheid op zichzelf inhoudt en welke rol tweetaligheid kan spelen bij de taalontwikkeling in het algemeen.

hoofdstuk 2

HET LEVEN MET TWEE TALEN

2.1 inleiding

Het is een onuitroeibaar idee, dat tweetaligheid a-normaal is, en dat eentaligheid gewoon is. Terwijl de werkelijkheid ons anders leert: er zijn circa 4.000 talen verdeeld over ruim 150 nationale staten. Dit betekent een gemiddelde van 25 talen per nationale staat. Goed beschouwd is dit gemiddelde nog hoger als we bedenken dat veel talen, onder andere het Engels, Spaans, Duits, in verschillende staten worden gesproken. In India worden ruim 200 talen gesproken. De oorsprong van eentaligheid zou kunnen liggen in het nationalisme: bij de vorming van nationale staten ligt het voor de hand de taal als bindmiddel te nemen. Eén natie, één taal!

Meertaligheid is overal te vinden in westerse landen:

Nederland: *Nederlands, Fries*
Frankrijk: *Frans, Bretons, Occitaans*
Engeland : *Engels, Gaelic, Welsh*

Wie of wat kan meertalig zijn:

- 1 de sprekers van een land: als ze meer dan een taal spreken;
- 2 het land zelf: als er meer dan een bevolkingsgroep met een eigen taal in het land wonen.

In veel landen is het zo dat er één bevolkingsgroep is die de nationale of meerderheidstaal spreekt en kleine andere groepen die de dominante en de eigen taal beheersen.

2.2 definitie tweetaligen

Er zijn twee benaderingen om iemand tweetalig te noemen. In de eerste benadering worden twee definities onderscheiden: de sociale en de psychologische definitie. Volgens de eerste omschrijving ben je twee-

talig als je in het dagelijks leven afwisselend 2 talen moet gebruiken. De psychologische definitie noemt iemand tweetalig *afhankelijk van de beheersing van beide talen*.

In de tweede benadering van tweetaligheid is er sprake van een viertal definities: je bent of noemt iemand tweetalig als hij

- 1 van jongs af aan met twee talen is opgevoed: de definitie van de **oorsprong of volgorde**;
- 2 twee talen beheerst zoals een eentalige native-speaker: de definitie van de **kompetentie**;
- 3 dagelijks in situaties terecht komt waar hij nu eens de ene taal en dan weer de andere taal moet gebruiken: de **funktionele** definitie;
- 4 zichzelf identificeert als tweetalige, levende met twee talen en kulturen of als anderen hem beschouwen als tweetalige: de definitie van de **attitude**.

Er bestaan diverse theorieën over het verschijnsel tweetaligheid, en wat er zoal in het hoofd van een tweetalige gebeurt. Volgens een bepaalde theorie beschikken tweetaligen over één conceptueel systeem: dat betekent bijvoorbeeld dat het Molukse kind geen Maleis concept of idee *kadera* heeft naast een Nederlands idee *stoel* maar een algemeen niet-taalspecifiek concept 'stoel' dat in beide talen **benoemd** of **verwoord** kan worden. Echter, een Molukker zal de Maleise taal vooral associëren met de thuissituatie en het Nederlands met school of werk. Zaken die met de thuissituatie te maken hebben (voedsel, kleding, kulturele verschijnselen) zullen bijna altijd in het Maleis benoemd worden en dus ook als typisch Molukse concepten beschouwd worden, terwijl zij dat in feite niet zijn. Het zijn algemene concepten die meestal met een Moluks woord benoemd of gelabeld worden.

Volgens een andere theorie zijn de concepten of ideeën in de eerste levensjaren wel degelijk taal- en cultuurbepaald. Het aanbieden van de tweede taal is dan het labelen van concepten van de eerste taal met etiketten van de tweede taal.

Over de eerste en tweede taalverwerving bestaan diverse theorieën. We gaan daar in dit Studieschrift verder niet diepgaand op in.

2.3 effecten van tweetaligheid

In de zestiger jaren zijn in de Verenigde Staten IQ-toetsen afgenomen bij Spaans-Engelstalige kinderen. Daarbij scoorden deze tweetalige kinderen lager dan de eentalige Amerikaanse kinderen. De schuld zou bij hun tweetaligheid liggen. Men was toen van mening: tweetaligen denken in de ene taal en moeten in de andere taal spreken. Bovendien meende men dat het leren van twee talen een extra belasting zou zijn waardoor de intellectuele ontwikkeling zou worden vertraagd.

De testen kregen kritiek:

- 1 Het is niet zo dat je in taal A denkt en in taal B spreekt. Volgens deze theorie is het denken of het denkproces taalafhankelijk: je denkt vooral in concepten en ideeën en niet in taal. Taal is het middel om je die concepten en ideeën te uiten, te verwoorden, te benoemen.
- 2 Er werd er geen rekening mee gehouden, dat de tweetalige kinderen uit zogenaamde lagere sociaal-ekonomische kringen afkomstig waren en dat ze getest werden in een taal (Engels) die ze het slechtst beheersten.
- 3 De kinderen zijn opgegroeid in een situatie waar de eigen taal niet werd gewaardeerd of zelfs geen prestige had.

Bij non-verbale toetsen bleken deze tweetalige kinderen beter uit de bus te komen dan de eentalige. Met het intellectuele vermogen van deze kinderen was niets aan de hand. Deze vorm van tweetaligheid, waarbij een tweede taal geleerd wordt terwijl de eerste taal nauwelijks of niet werd ondersteund (subtractieve tweetaligheid) staat tegenover die vorm van tweetaligheid, waarbij een taal erbij geleerd wordt zonder dat het ten koste gaat van de eerste taal (additieve tweetaligheid). Vaak wordt ook de eerste taal zelfs gestimuleerd.

Tweetalig opgroeiende kinderen ontdekken

eerder dan eentaligen dat een woord niet per definitie bij een bepaald object hoort. Voor een jonge eentalige heet een stoel 'stoel' omdat het een 'stoel' is. Tweetalige kinderen hebben eerder in de gaten dat het taalteken arbitrair is.

We mogen konkluderen dat tweetaligheid op zichzelf geen negatieve effecten heeft op de intellectuele ontwikkeling. Maar het gaat vaak om de omgeving, de sociale condities waaronder iemand leeft. Deze sociale condities bepalen de vorm van de tweetaligheid, de beheersing, de functies als de attitude, en dat heeft weer gevolgen op de individuele ontwikkeling.

Dat wil zeggen dat, als de omgeving zich negatief opstelt tegenover de tweetaligheid van een persoon, of zelfs negatief tegenover de 'eigen' of 'eerste' taal, dat effect heeft op zijn attitude (eventueel beheersing, functies) van die taal.

2.4 eerste of tweede taal?

We hebben hierboven de begrippen 'eerste' en 'tweede' taal geïntroduceerd. Naast het begrip 'eerste' taal bestaat het begrip 'eigen' taal. Voor een groot aantal gemeenschappen is de 'eerste' taal ook de 'eigen' taal. Maar dat geldt niet voor alle groepen. De Molukse groep ziet het Maleis als 'eigen' taal, de taal van de groep, de gemeenschap, de cultuur, horende bij de Molukse identiteit. Of het Maleis nu ook de 'eerste' taal is, gaan we in deze paragraaf bespreken.

Hoe bepaal je nu welke taal de eerste of tweede taal is van iemand. Daar zijn bepaalde criteria voor: dezelfde criteria namelijk als bij het bepalen van tweetaligheid bepalen wat de eerste taal is:

- 1 **volgorde:** je noemt die taal je eerste taal, die je het eerst als kind geleerd hebt;
- 2 **kompetentie:** de eerste taal is die taal die je het beste beheerst;
- 3 **funktie:** de eerste taal is die taal die je in de meeste gevallen moet gebruiken;

4 **attitude:** de eerste taal is die taal die jij zelf als eerste taal ziet, verbonden aan je cultuur en achtergrond.

Passen we deze criteria op de Molukse gemeenschap toe, bijvoorbeeld op de **derde generatie**, dan krijgen we het volgende (gemiddelde) beeld:

1 **volgorde:** de leden van de derde generatie zijn kinderen van de tweede generatie: dat is die generatie Molukkers die door hun ouders naar Nederlandse scholen zijn gestuurd en de zogenaamde 'onderdompeling' in het Nederlandse onderwijs hebben meegemaakt. Bovendien is deze tweede generatie opgevoed met het sterke idee: het Nederlands is de taal die je een betere toekomst geeft. Dit heeft weer als gevolg dat de opvoeding van de eigen kinderen (die van de derde generatie) van meet af aan Nederlands gericht was..

2 **kompetentie:** derde generatie-kinderen beheersen over het algemeen het Nederlands beter dan het Maleis. Deze jongeren spreken onderling eerder Nederlands dan Maleis, ook binnen de Molukse wijken. Het is alleen de vraag of het Nederlands voldoet aan de eisen die op school aan taalbeheersing gesteld worden.

3 **funkties:** in formele Molukse situaties wordt door het merendeel van de derde generatie het Nederlands gebruikt, zelfs in aanwezigheid van ouderen. Daarbij moet opgemerkt worden dat deze ouderen hun Maleis aanpassen of zelfs op het (gebrekkige) Nederlands overgaan. Bovendien, de situaties waarin verwacht wordt dat er Maleis gesproken wordt, doen zich voor de jongere Molukkers minder vaak voor. Dit heeft weer als gevolg dat de vaardigheid in het Maleis niet goeief wordt.

4 **attitude:** de Molukse gemeenschap beschouwt de Maleise taal als horende bij de Molukse identiteit, de taal van de ouders, voorouders, van de historische achtergrond, van de cultuur en van het land waar je vandaan komt. De derde generatie-jongeren

worden met deze gedachte opgevoed en worden er vaak mee geconfronteerd. Slechts weinig jongeren houden er geen rekening mee dat ze van Molukse afkomst zijn en een eigen taal hebben. De attitude naar de eigen taal toe is over het algemeen positief: het Maleis is en blijft de eigen taal.

2.5 twee taalsystemen

Tweetaligen zijn in staat om beide talen te beheersen, net als eentalige native speakers. Maar in de praktijk is dat meestal niet zo:

1 wat de Molukse gemeenschap betreft: in de eerste plaats worden de talen voor verschillende functies en domeinen gebruikt binnen de gemeenschap:

het Maleis: thuis, informeel;
het formele Maleis: in formele situaties
het Nederlands: thuis, informeel en (jongeren onderling) formeel!

Voor veel Molukse tweetalige jongeren is het moeilijk om in de formele Molukse situatie het formele Maleis te gebruiken, omdat zij dat niet gewend zijn, en ook geen onderwijs in het formele Maleis gekregen hebben. Oudere eentalige Molukkers die in verschillende situaties Maleis spreken, zullen daar minder moeite mee hebben.

2 Een tweede maar zeker niet onbelangrijke oorzaak van de geringere taalvaardigheid in beide talen ligt aan de situatie waarin men tweetalig wordt. Als dat **subtraktief** is of is geweest, waarbij de tweede taal ten koste van de eerste taal geleerd wordt, heeft dat als gevolg dat geen van deze talen zich volwaardig zal ontwikkelen. Beide talen worden slecht beheerst: de tweetalige Molukker blijft steken in de ontwikkeling van het Maleis en van het Nederlands. In beide talen is de vaardigheid niet volledig ontwikkeld, de tweetalige is in beide talen halftalig, dus dubbel-halftalig.

2.6 taalvaardigheid

Er zijn twee vormen van taalvaardigheid: de Cognitieve Abstracte Taalvaardigheid (CAT) en de Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid (DAT). De CAT heb je nodig om op een duidelijke manier een boodschap over te brengen waar je veel bij moet nadenken. Als voorbeeld kan dienen de manier waarop je door de telefoon de regels van een kaartspel uit moet leggen zonder dat de kaarten zelf bij de hand zijn. Op school wordt de CAT voornamelijk gebruikt, en dan bij lezen en schrijven. We noemen de CAT ook wel de 'schoolse taalvaardigheid'.

De Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid (DAT) heb je nodig om alledaagse, eenvoudige boodschappen over te brengen, boodschappen die minder van het denkvermogen vragen.

Dit zijn de twee extremen, uiterste punten. Er is natuurlijk een glijdende schaal van vaardigheden. Er is een theorie die zegt dat veel tweetalige kinderen voldoende DAT in beide talen hebben, maar onvoldoende CAT. De CAT in de eigen taal kan het beste ontwikkeld worden door via het Onderwijs in de Eigen Taal het nivo van de DAT in die eigen taal te verhogen. De gestructureerde aandacht aan de eigen taal, in de eigen taal werken aan het conceptueel systeem, de bewustmaking van talig bezig zijn, hebben onder meer als resultaat dat de tweetalige jongere een positief beeld krijgt van de eigen taal, meer waardering; de eigen taal krijgt ook prestige. Deze positieve attitude ten opzichte van de eigen taal kan alleen maar leiden tot een betere alledaagse beheersing van de eigen taal (DAT) die weer op haar beurt leidt tot een betere ontwikkeling van de schoolse taalvaardigheid (CAT). De DAT in de tweede taal wordt door de betere beheersing op zowel DAT als CAT-nivo in de eerste taal naar een hoger nivo gebracht, en heeft op haar beurt weer een positieve invloed op de CAT van de tweede taal. Met andere woorden: door aandacht te besteden aan de eerste taal wordt de beheersing van de tweede taal verbeterd. Een deel van deze

theorie staat op naam van de Amerikaanse onderzoeker James Cummins. Hoe dit alles precies in z'n werk gaat in het hoofd van de tweetalige behoeft nog veel onderzoek.

2.7 ten slotte

We kunnen dit hoofdstuk als volgt samenvatten:

- 1 Tweetaligheid op zichzelf hoeft geen nadelige effecten te hebben als aan alle voorwaarden is voldaan. Het zijn de sociale condities en de omgeving die het tweetalig-zijn bepalen. Als de omgeving er negatief tegenover staat, zal dat invloed hebben op de tweetalige.
- 2 Meer aandacht, structurele waardering en prestige toekennen aan de eerste taal heeft een positief effect op de beheersing van deze taal in de dagelijkse omgang, de DAT.
- 3 Een betere DAT levert een betere CAT: de betere vaardigheid in de eerste taal heeft zijn effect op de vaardigheid bij cognitief-veeleisende situaties in die eerste taal.
- 4 Een betere beheersing van de DAT en van de CAT in de eerste taal heeft een positief effect op de DAT in de tweede taal.
- 5 Een goed ontwikkelde DAT in de tweede taal levert een betere CAT.

We hebben nu gezien hoe twee of meer talen in een persoon zich kunnen ontwikkelen. In het volgende hoofdstuk gaan we bekijken hoe een taal op zich zelf kan ontwikkelen als er een andere taal 'in de buurt' is. We zullen zien dat die ontwikkelingen heel ver kunnen gaan.

hoofdstuk 3

TAALONTWIKKELING

3.1 inleiding

Als talen met elkaar in contact zijn, kunnen verschillende ontwikkelingen zich voordoen. Van taalkontakt is er sprake als binnen een gemeenschap twee of meer talen gesproken worden, of als een persoon twee of meer talen spreekt. De gevolgen kunnen zijn, dat beide talen invloed uitoefenen op elkaar, of dat de ene taal vaker en meer gebruikt wordt dan de andere taal, of dat beide talen door elkaar gebruikt worden en samensmelten tot een nieuwe taal. Deze ontwikkelingen doen zich vanzelfsprekend ook voor binnen de Molukse gemeenschap. In dit hoofdstuk willen wij de aandacht vestigen op ontwikkelingen die veel verder gaan dan taalvermenging. Een taal, voornamelijk een minderheidstaal, die in bepaalde situaties niet meer gebruikt wordt, en vervangen wordt door de meerderheidstaal, zal door haar sprekers nog minder gebruikt worden. Dit heeft weer tot gevolg dat de sprekers van deze minderheidstaal minder vaardig worden in de taal, en de taal nog minder gebruiken. We spreken in dit soort situaties van **taalverschuiving**: de sprekers verschuiven van taal A naar taal B. Als de sprekers moeite hebben met het vinden van woorden in de minderheidstaal, is er sprake van **taalverlies**. Een fase verder is **taaldood**, als de minderheidstaal helemaal niet meer gesproken wordt!

In dit hoofdstuk zullen wij ons bezighouden met de bovengenoemde verschijnselen (achtereenvolgens taalverschuiving, taalverlies, taaldood) maar ook met **taalbehoud en taalpolitiek**. We doen dat aan de hand van situaties in andere landen en met betrekking tot andere talen. Daarna trekken we de lijn door naar het Maleis in Nederland. Kunnen wij, Molukkers in Nederland, iets leren van de andere talen die in dezelfde situatie(s) verkeren?

3.2 taalverandering

Taalverandering vindt plaats door het geleidelijk aan gebruiken van een 'nieuwe vorm' of een 'nieuw element' in een bepaald domein. Taal A of element A wordt nooit van de ene dag op de andere door taal B of element B vervangen. A en B worden beide in dezelfde konteksten gebruikt. Na deze periode van variabel en gemixed gebruik, zal het gebruik van B domineren.

3.3 taalverschuiving

Taalverschuiving is een soort herverdeling van talen of taalvariëteiten over bepaalde domeinen. Als de verschuiving naar de meerderheidstaal gaat, zal deze taal meer domeinen veroveren. Dit gebeurt vaak na een periode waarin beide talen gebruikt worden. Als de minderheidstaal in minder situaties gebruikt wordt, vermindert als het ware de waarde ervan. Dit op zijn beurt demotiveert jonge mensen om die taal te leren en te gebruiken. Taalverschuiving vindt wel geleidelijk aan plaats en is verspreid over meerdere generaties, maar in situaties waarin sociaal iets verandert, bijvoorbeeld als de houding van de meerderheidsgroep ten opzichte van de minderheidsgroep verandert, vindt het proces heel snel plaats.

3.4 taalverlies

Zoals gezegd, als een taal terrein verliest in een bepaalde gemeenschap, zullen de sprekers ook minder vaardig worden in die taal. Het is bekend dat in minderheidsgroepen de kinderen de taal van de groep minder goed beheersen dan hun ouders. In vele onderzoekjes en analyses van diverse gemeenschappen in verschillende landen is dit verschijnsel behandeld. Veel jonge leden van de minderheidsgroep hebben moeite met het vinden van het juiste woord in de minderheidstaal. Het verdwijnen of verlies van bepaalde talige vaardigheden in de minderheidstaal gaat gepaard met een ander verschijnsel: het proces van *relexificatie*. Dat

is het geval als woorden van de dominante taal de woorden vervangen van de minderheidstaal. Een voorbeeld binnen de Molukse gemeenschap is: *aku echt lapar* = 'ik heb echt honger' waarin het Nederlandse 'echt' het Maleise *betul* heeft vervangen. Dit verschijnsel heeft weer als gevolg dat de sprekers de minderheidstaal niet volledig en puur vinden en de taal nog minder willen gebruiken. En niet alleen het niet meer weten en kunnen vinden van de juiste woorden is kenmerkend voor taal-verlies. Ook de reductie van het morfologisch systeem is te merken bij minder vaardige sprekers van. In een aantal minderheidstalen worden bijvoorbeeld de werkwoorden niet meer vervoegd en de zelfstandige naamwoorden niet meer verbogen.

3.5 voorbeelden van 'minderheidstalen'

De bovengenoemde verschijnselen zullen we met concrete gevallen illustreren.

Het **Cornish** is een taal, beter: was een taal, gesproken door duizenden mensen in Cornwall (Engeland). Door de druk van het Engels, de meerderheidstaal, heeft deze gemeenschap het Cornish niet kunnen bewaren. We zouden kunnen zeggen: de Cornish-sprekende gemeenschap verschoof van Cornish naar Engels. De gemeenschap nam de meerderheidstaal aan als hun middel tot communicatie, voornamelijk omdat men verwachtte dat het verschuiven naar het Engels ook een verschuiving betekende naar boven op de sociale ladder.

Een andere studie betreft het **Hongaars** in het dorpje Oberwart in Oostenrijk bij de grens met Hongarije. Het was een dorpje met plattelandsbevolking en de boeren spraken voornamelijk Hongaars. Duits werd alleen tegenover vreemden gebruikt. Na de Tweede Wereldoorlog en voornamelijk in de jaren 70 heeft het Duits het Hongaars in veel domeinen vervangen. In 1920 spraken de Oberwartse kinderen Hongaars met elkaar, en in de jaren 70 (het onderzoek is van 1979) spraken de kinderen alleen maar Duits. De jonge ouders gebruikten niet het Hongaars

tegen hun kinderen, zoals hun ouders dat wel deden, maar het Duits. Soms werd er naar het Hongaars overgeschakeld. In deze situatie heeft de verschuiving te maken met economische omstandigheden. Van de plattelandbevolking is niets overgebleven, sinds in 1950 de industrialisatie ook in dit dorpje haar intrede heeft gedaan. Het Hongaars werd sterk geassocieerd aan het verleden en aan het boerenbedrijf. Als je niet als boer wilde leven, moest je het Duits goed beheersen. We zien hier de taal in relatie met de identiteit. Het Hongaars staat in relatie met verleden, ouderdom, armoede, terwijl het Duits staat voor economische vooruitgang en modern leven.

Bij de Indiaanse Nahuatl-gemeenschap in Mexico is door de dominantie van het Spaans een groot deel van de oorspronkelijke woordenschat vervangen (of gerelexificeerd) door het Spaans. Het gevolg hiervan was dat de Nahuatl-gemeenschap zelf de eigen taal minderwaardig vond en er langzaam aan negatief tegenover stond.

Tenslotte een groep van immigranten in Engeland: de Italianen. Uit deze situatie blijkt dat taalverschuiving heel langzaam gebeurt en verspreid is over diverse generaties. Vooral binnen een situatie waarin sociaal iets verandert, is taalverschuiving een snel proces. De eerste generatie Italianen sprak een plaatselijk Italiaans dialect binnen de kleine kring. De kinderen spraken dit dialect ook tot dat zij naar school gingen. Als er andere kinderen in de buurt zijn, werd er Engels gesproken. Maar het Engels werd hoe langer hoe meer dominant op het moment dat de kinderen naar school gingen en dus vaardiger werden in deze taal. Met als gevolg dat het Engels ook hoe langer hoe meer thuis gesproken werd; natuurlijk eerst in gesprek met andere (jonge) familieleden en later ook met de ouders.

Over het algemeen kan je zeggen dat mensen hun sociale status in hun taalgedrag willen uitdrukken en van hun identiteit zeker willen zijn door een bepaalde taal te kiezen. Voor jonge mensen is het duidelijk dat beide talen

ook verschillende domeinen hebben, elk een eigen waardesysteem heeft en dat deze systemen soms in strijd zijn met elkaar. Dit kan leiden tot emotionele en persoonlijke (loyaliteits-) problemen. Dus ook tussen de generaties.

3.6 taaldood

Taalverschuiving en taalverlies gaan hand in hand. Beide processen versterken elkaar met het uiteindelijke resultaat: taaldood. Dat is als geen enkele gemeenschap de betreffende taal nog spreekt. Maar ook als de taal niet dood is, omdat het elders in de wereld de taal wel gebruikt wordt, kan het voor een bepaalde gemeenschap een dode taal worden. De gemeenschap verliest een sterk symbool van zijn identiteit, en dat weer heeft invloed op het sociale leven.

3.7 taalpolitiek

De minderheidsgroepen kunnen ervaren dat het verschuiven naar de meerderheidstaal toch niet de gewenste effecten heeft. Zo zal diskriminatie, mocht er sprake zijn van diskriminatie, niet door de taalverschuiving verminderen of verdwijnen. Het onderscheid wordt dan gemaakt op basis van factoren als huidskleur of cultuur. In deze situatie zal de minderheidsgroep de eigen taal gaan (her)waarden en er voor gaan vechten.

In alle situaties waarin een (minderheids-)taal bedreigd wordt, zijn er individuen en ook groepen en instellingen die zich inzetten voor het behoud van die taal. In een land als Indonesië, waar de vorming van de officiële taal gebaseerd is op een van de vele talen in dat land, heeft de regering zich met de taalontwikkeling beziggehouden. In het kader van de officiële taalpolitiek is een Komisi Bahasa Indonesia in 1942 in het leven geroepen, die zich over verschillende aspecten van taalvorming heeft gebogen. Om dichter bij huis te blijven: de Friese bevolking heeft een officieel instituut voor het behoud en de ontwikkeling van het Fries.

Een voorbeeld van een positief resultaat en goede ontwikkeling is de positie van het Frans in Canada. Het Frans heeft zich staande weten te houden ondanks de dominantie van het Engels.

De Baskische gemeenschap in Spanje, de Spaanse gemeenschap in Nederland, de Nederlandse gemeenschap in Canada en de VS: alle houden ze zich bezig met het behoud van de eigen taal.

En natuurlijk ook de Molukse gemeenschap in Nederland.

3.8 ten slotte

We hebben aan de hand van een aantal voorbeelden in andere landen gezien welke kant een taal op kan gaan als er geen sprekers meer zijn van die taal. Hoe zal dat gaan met het Maleis in Nederland? In de volgende hoofdstukken gaan we na wat er tot nu toe met het Maleis in Nederland is gebeurd.

hoofdstuk 4

MALEIS IN NEDERLAND

4.1 inleiding

Dat talen die met elkaar in contact komen, elkaar beïnvloeden, is niet te vermijden. Het is ook zo dat als het contact wegvalt, de beïnvloeding afneemt of zelfs verdwijnt. Dat er iets gebeurt met die talen of zelfs in die talen, kan 'gemeten' worden aan de veranderingen: in klank, in woordvorm, in zinsbouw en in betekenis. Deze vormen van veranderingen noemen wij 'interferentie'. De ontwikkelingen binnen het Maleis in Nederland, behandelen wij aan de hand van (de mate van) interferentie.

4.2 grammatikale interferentie

We onderscheiden twee soorten interferentie: grammatikale en lexikale. Grammatikale interferentie doet zich voor in de klanken, in de woordvormen en in de zinsbouw (kenmerken, regels en/of patronen van de ene taal worden overgenomen). Lexikale interferentie betreft het overnemen van woorden uit de andere taal.

In de klanken van het Maleis horen we een 'aanpassing' aan het Nederlands. De bilabiale of ronde 'w' wordt nu als het ware op z'n Nederlands gevormd: de meeste jongeren spreken de 'w' in *wadjan* (braadpan) of *wadje* (rijstkoek met stroop) anders uit dan oudere Molukkers. In het Nederlands van de meeste Molukkers horen we de zogenaamde dikke 'd' en 'l'. De rollende 'r' is in het Nederlands ook kenmerkend voor de Molukker.

Op het terrein van de woordvormen in het Maleis doet zich het volgende voor. Wederkerigheid wordt uitgedrukt door het voorvoegsel 'ber-': *bertjukur* = zich scheren, versus *tjukur* = scheren; m.a.w. het Maleis kent geen wederkerende voornaamwoorden. Echter, er worden vaak konstrukties gehoord als: *aku tjukur aku dengan pisau* = 'ik scheer

me met een mes' met het gebruik van het voornaamwoord *aku* als wederkerend voornaamwoord.

Op zinsbouw-nivo doet zich het verschijnsel voor dat de zogenaamde lidwoorden of andere bepalingen ook aan het woord voorafgaan waar ze bij horen en niet alleen eropvolgend, zoals in het formele Maleis: *ini medja, itu buku* (deze tafel, dit boek) naast *medja ini* en *buku itu*.

De beïnvloeding van het Maleis op het Nederlands van de Molukkers is te zien aan het volgende verschijnsel. In het Maleis kan het voornaamwoord *dong* (zij, meervoud) aan een persoonsnaam gevoegd worden om een soort meervoud aan te duiden:

Esther-dong su makan = 'Esther en de haren hebben gegeten'

tjo kue omong deng Om Alo-dong = als jij 's gaat praten met oom Alo c.s.

In het Nederlands van de Molukkers doet zich het verschijnsel ook voor:

'Ester-hunnie hebben wel Sinterklaas gevierd'
'Hij heeft het bij Anis-hunnie gezien'

4.3 lexikale interferentie

Van lexikale beïnvloeding of interferentie is sprake als de woorden die overgenomen zijn ook meedoen met de grammatika, of volgens de regels van de ontvangende taal worden 'verbogen'. Er zijn verschillende vormen van lexikale interferentie, onder andere: het overnemen van woorden, de ontleningen of leenwoorden *sec* (eergisteren, koelkast), leenvertalingen (*aku tjukur aku* = 'ik scheer me'), leenverschui-vingen (*trainen* ook voor het oefenen van een muziekband) en leensamenstellingen (*buku sex, dapat gehoor*). In het Maleis (zoals in vele minderheidstalen) komen deze vier soorten van lexikale interferentie voor.

4.3.1 ontleningen

Leenwoorden passen zich aan aan de grammatika van de ontvangende taal. Als ontleningen echter ook voor die betekenissen en concepten gebruikt worden, waar de eigen taal zelf woorden voor heeft, m.a.w. als de woorden van de eigen taal vervangen worden door die van de andere taal, is er sprake van relexificatie. In het Maleis van Molukse jongeren in Nederland is dit proces van relexificatie volop in gang. Bij de bespreking van de verschillende vormen van lexikale interferentie zullen de voorbeelden ook illustratief zijn voor het proces van relexificatie.

Op het terrein van de morfologie, vormleer, is de volgende ontwikkeling kenmerkend voor het Maleis: door het niet voorkomen van vervoegde vormen in het Maleis, worden de Nederlandse **ontleende werkwoorden** in de derde persoon enkelvoud ook als infinitief overgenomen:

'*aku PLAATSEN akan onder...*'
= 'ik plaats het onder...'

'*want kue KONSTATEREN, dat...*'
= 'want je constateert dat..'

'*anak laki-nja DROMEN dari anak perempuan-nja*'
= 'de jongen droomt van het meisje...'

In situaties waarin het volledige werkwoord moet optreden (na een hulpwerkwoord of een bijwoord dat een bepaalde tijd aangeeft van het werkwoord) is het niet vreemd dat de infinitief gebruikt wordt:

'*kue musti AFBAKENEN akan*'
= je moet het afbakenen...'

'*akan bisa BEVORDEREN dia punja komunikasi*'
= het kan de kommunikatie bevorderen...'

'*aku mau MEEMAKEN kemong optreden*'
= 'ik wil jullie optreden meemaken'

In konstrukties met *sudah* (al) staat het werkwoord ook in de volledige vorm:

'*dia su AFVALLEN banjak*'
= hij is al veel afgevallen...'

'*kue sudah AFSPREKEN deng dorang dan?*'
= heb jij al met hen afgesproken..?

In een aantal andere gevallen wordt *sudah* ('al) echt ervaren als 'reeds gebeurd', waardoor het werkwoord in de voltooide tijd voorkomt:

'*akan su AFGESPROKEN betul-betul?*'
= 'is het echt goed afgesproken...?'

'*patje su HERSTELD, man!*'
= 'hij is al beter, man!'

De ontleende zelfstandige naamwoorden worden onderworpen aan de meervoudsvorming van het Maleis. In de volgende gevallen wordt de Nederlandse meervoudsvorm aangehouden. Vaak in combinatie met een ander Nederlands woord:

ko kue aankaarten dia punja GENOEMDE PROBLEMATIEKEN
= 'als je de genoemde problematiek aankaart'

Debora su omong VOLLE ZINNEN
= 'Deborah maakt al hele zinnen'

Maar de Maleise meervoudsvorm komt natuurlijk ook voor:

ko antua lia VEST-VEST murah
= als hij goedkope vesten ziet hangen...'

Lella, opruimen POTLOOD-POTLOOD-nja
= Lella, wil jij die potloden even opruimen...'

nda, ini ada KRUIMELS-KRUIMELS
= Nee, hier liggen nog kruimels..'

Een interessant verschijnsel is het verdubbelen van een niet-zelfstandig naamwoord, waarmee het meervoud wordt aangegeven:

di Hema handschoen ACHT-ACHT GULDEN

= bij de Hema zijn de handschoenen acht gulden..

mantel itu sadja TWEEDE-TWEEDE HANDS
= zelfs die mantel is tweedehands

dia suka pake SPIJKER-SPIJKER-BROEK
= hij heeft de voorkeur om spijkerbroeken te dragen..

Verschuivingen in de betekenis van Maleise elementen onder invloed van het Nederlands. Het Maleis kent de voorzetsels *di* = 'te, in, op, bij' en *dekat* = 'bij, in de buurt van'. Konstrukties komen nu voor als:

a bli akan dekat Om Enang
= ik heb het bij Oom Enang gekocht

aku temu dorang dekat gouda
= ik ben ze in Gouda tegengekomen

waarbij niet bedoeld wordt 'in de buurt van Oom Enang' of 'in de buurt van Gouda' maar 'bij' respectievelijk 'in'.

Bij leenverschuivingen wordt de betekenis verruimd of de betekenis overgenomen van het Nederlandse equivalent: 'trainen' wordt niet alleen voor sporten gebruikt maar ook gezegd van een muziekband die aan het repeteren is. Het woord 'opruiming' heeft ook de betekenis 'uitverkoop, alles moet weg' gekregen. In het Maleis is het gebruik en de betekenis van het voornaamwoord *kue* verruimd. Niet alleen maar 'jij' maar ook zoals in het Nederlands (algemeen) 'men'. Het werkwoord *pantjing* (vissen) wordt ook gebruikt voor het figuurlijk 'vissen', informatie lospeuteren.

4.3.2 taalverschuiving

Dat het Maleis meer en meer vervangen wordt door het Nederlands, is duidelijk zichtbaar. We hebben hierboven de ontleningen gezien (zowel grammaticaal als lexikaal) maar ook op het nivo van gebruikssituaties verliest het Maleis aan terrein. We moeten constateren dat de eerste generatie Moluk-

kers, die deels hun onderwijs (en opleiding) op de Molukken (als ex-kolonie van Nederland) hebben genoten (dus voornamelijk Nederlands opgeleid zijn), er langzaam niet meer is. We zien dat de tweede generatie, die in Nederland is opgeleid, het voor het zeggen heeft. We moeten konkluderen dat deze tweede generatie oververtegenwoordigd is waardoor het Nederlands de overhand neemt en gaat overheersen. In formele situaties met veel ouderen wordt het Maleis nog als voertaal genomen. Echter, bij een groot aantal jongeren, kan het Maleis dan niet als enige voertaal functioneren, en wordt het Nederlands daarnaast gebruikt. Ook in de kerk, tijdens de diensten, op catechesatie en in de zondagsschool, ontkomt men er niet aan om tweetalig op te treden.

4.3.3 relexificatie

Er zijn konstrukties in het Maleis die qua zinsvolgorde en woordbouw evident Maleis zijn, maar lexikaal voornamelijk Nederlands:

trein-trein richting Utrecht vertraging
= de treinen richting Utrecht hebben vertraging

nda, zondag kerkraad vergadering
= nee, zondag heeft de kerkraad een vergadering

In deze konstrukties zien we hoe het Maleis op lexikaal nivo aan terrein heeft verloren.

4.4 taalbehoud

Het zou tragisch zijn als een gemeenschap duidelijk ziet en merkt dat de eigen taal aan terrein verliest en daar niets tegen zou doen. In de bovengenoemde taalsituaties was en is er telkens iemand of een groep die zich tegen het proces van taalverlies en taaldood verzet. In de Molukse gemeenschap is dat ook zo. Nadat het proces van taalverandering vastgesteld was, deed zich een 'behoudende' opleving voor.

Naast individuele interesse en inspanningen voor het behoud van de eigen taal, hebben groepen en instellingen zich op de taalkwestie gestort.

Er werden in zeventiger jaren in veel wijken kursussen Maleis georganiseerd. Bij gebrek aan materiaal werden het meer kursussen Indonesisch. Het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers kwam met een notitie over de Molukse Maleise taal waarin aanbevelingen stonden over het behouden van de eigen taal. Het Samenwerkingsverband Bikultureel Onderwijs (voorheen 'PA de Eekhorst, afdeling 'Bikultureel Onderwijs') en het Steunpunt Edukatie Molukkers ontwikkelden materiaal voor het Onderwijs van de Maleise taal. Dit alles heeft ook duidelijk te maken met de overtuiging 'taal is identiteit'.

Het is duidelijk: als er niets gedaan wordt aan deze ontwikkeling van taalvervangende en taalverlies, stevent het Maleis af op de fase van taaldood. Misschien is er niets meer tegen te doen. Maar de geschiedenis leert ons dat een taal als het Maleis niet eenvoudig zal verdwijnen. De sprekers behoren duidelijk niet tot de autochone bevolking van Nederland en wordt aangesproken op haar kleur. We kunnen zeggen dat het Maleis een 'gekleurde' taal is: aangezien kleur niet zal verdwijnen, zal ook de taal niet helemaal verdwijnen. Maar er moet werk verzet worden. Daarnaast spelen factoren als de persoonlijke keuzes van de sprekers een rol.

4.5 ten slotte

Het is een gegeven dat hoe langer een groep in een land verblijft, hoe groter de beïnvloeding van de meerderheidstaal. Op het gebied van lexikale ontleening wordt gesteld dat hoe meer en intens dit proces is, hoe lager de waardering voor de ontvangende taal wordt. Een lage waardering is een faktor voor het ontstaan van (het proces van) taalverlies en taaldood. Alleen een bewuste taalpolitiek zal tot taalbehoud kunnen leiden.

TAALONTWIKKELING OP DE MOLUKKEN

5.1 inleiding

Het Maleis is een van de honderden talen die in de Indonesische archipel gesproken worden. Het is de moedertaal van ruim 15 miljoen sprekers en is verwant met het Javaans (meer dan 50 miljoen sprekers), Soendanees (20 miljoen sprekers), Madurees, Cebuano, Tagalog, Bataks, Minangkabaus en Balinees.

Het Maleis, of beter: een variëteit van het Maleis, is al eeuwenlang in een groot gebied in en rondom de 'Archipel' kontakt- en kultuurtaal. Hoe weten we dat: de oudste steen-inscripties, gevonden in Midden- en Zuid-Sumatera en op Bangka, zijn geschreven in een Maleis (Oud-Maleis) dat beïnvloed is door Sanskriet (= de taal van het Hindoeïsme), en dateren uit de beginperiode (7e eeuw) van het Sumatraanse Rijk Sriwidjaja (7e tot 14e eeuw). Dit rijk lag halverwege India en China met het centrum in de buurt van Palembang op Sumatra. Deze strategische ligging bevorderde het gebruik van het Maleis als kontakt-taal, als *lingua franca*, vooral in de havensteden. Chinese geleerden die in de 7e eeuw het grote Sumatraanse rijk hebben bezocht, vermeldden dat *k'unlun* (koen-luen, kou-luen, k'ouen-l'ouen, kw'un-lun, kw'enlun) als *lingua franca* over een groot gebied in gebruik was. Het is bijna zeker dat *k'unlun* een vorm van Maleis was.

De Islam heeft, vanaf de 13e eeuw, voor zijn verspreiding gebruik gemaakt van het Maleis en niet het Arabisch, omdat het Maleis reeds bekend was als kultuur-taal. Let wel: natuurlijk in het arabisch schrift. Na de val van het rijk van Sriwidjaja (eind 14e eeuw) bleef het Maleis hof- en literatuur-taal toen het kulturele centrum zich naar het Sultanaat van Malakka verplaatste. Daarna, als Malakka in 1511 door de Portugezen wordt veroverd,

verplaatste het hof zich naar Djohor (Maleisië) en Riau (Sumatra).

De taal die aan deze hoven werd geschreven is de voorloper van het Klassiek Maleis: de literatuur-taal. Wat werd er zoal geschreven: onder andere de *hikajat*, een genre geschiedschrijving die als functie had de glorie van het heersende vorstenhuis te vermeerderen. Een belangrijke hikajat voor de geschiedenis van de Molukken is de *Hikjata Tanah Hitu*.

Toen in de 16e eeuw de Europeanen d.w.z. de Portugezen in de archipel verschenen, was het Maleis, de dagelijks gesproken taal, als handelstaal reeds verspreid tot aan de Molukken, terwijl het in de havens van India en Ceylon ook bekend was. Uit de Europese bronnen weten wij hoe die handelstaal, vaak aangeduid als 'pasar Maleis' er uitzag.

5.2 varianten

De Molukkers spreken van huis uit 'Maleis': de term Maleis is ongelukkig gekozen: het verwijst naar verschillende zaken:

- 1 de varianten van Maleis in Maleisie, langs de kust van Kalimantan (Borneo) en Sulawesi (Sulawesi), op de eilanden langs de kust van Zuid-Birma, in de Riau-Lingga archipel;
- 2 de varianten van onder andere: Djakarta, Negara (Bali), Larantuka (Flores), Kupang (Timor), Menado (Sulawesi), Batjan (Noord-Molukken), de Banda-eilanden en Ambon-Lease.
- 3 het 'klassiek' Maleis, de taal van de literaire traditie; later het Riau (Sumatra) of Djohor (Maleisië)- Maleis genoemd; de basis van de *Bahasa Malaysia*, *Bahasa Melaju* in Singapore en Brunei (wordt ook *Bahasa Kebangsaan* genoemd) en de *Bahasa Indonesia*.
- 4 vormen van Maleis die wij 'pidgin' noemen: een taalvorm die gebruikt wordt tussen mensen met een verschillende

moedertaal. De belangrijkste vorm is het *Pasar-Maleis*, sterk vereenvoudigd in woordenschat en grammatikale structuur. Een ander voorbeeld is het Maleis in de kazernes, het *Tangsi-Maleis*.

In de Indonesische archipel wordt officieel sinds 1948 (en al eerder vanaf 1927) Bahasa Indonesia gesproken, de taal die gebaseerd is op Maleis. Het is zo'n groot gebied met zoveel eilanden waardoor je natuurlijk en vanzelfsprekend verschillen krijgt in de taal. Dat zijn de varianten van het Maleis. We hebben gezien dat het Maleis van Riau/Riouw en Djohor als basis zijn genomen voor de Bahasa Malaysia en Bahasa Indonesia. Deze varianten werden gekozen, omdat er al een bepaalde schrijftraditie bestond met een spelling, naast literatuur of geschreven werkjes in die taal. Bovendien: bij de eenwording van het Indonesische volk, werd gekozen voor één taal. Dat werd niet het Javaans, dat te veel verschillen in aanspreekvormen heeft en te ingewikkeld is. Het Maleis werd gekozen, omdat het eenvoudig was en reeds verspreid over de hele archipel door bijna iedereen begrepen werd.

Een belangrijk gegeven is dat het Maleis van Sumatra maar voornamelijk de variant van Minangkabau als norm werd genomen: daar kwamen de meeste schrijvers vandaan. Tegenwoordig is het zo dat (de variant van) het Maleis dat nu in Djakarta wordt gesproken meer aanzien heeft dan het Maleis van andere streken. Deze ontwikkeling heeft te maken met het gegeven dat Djakarta de hoofdstad is waar de media (kranten en tv-programma's) vandaan komen en waar de overheid zetelt.

5.3 Molukken

De taal of taalvariant die op de Molukse eilanden (van Ambon Lease tot en met Maluku Tenggara) gesproken wordt, noemen wij in de taalwetenschap - het **Ambons Maleis**. De term Ambons heeft niet alleen betrekking op het eiland Ambon: Ambons Maleis is de variant van de hele provincie

Maluku. Deze variant van Maleis is maar door weinigen onderzocht en beschreven. Naast dit Maleis werd (en in sommige islamitische dorpen wordt) ook een taal gesproken die niets met Maleis te maken had: de zogenaamde land-stalen, streektalen, dorpstalen ofwel **bahasa tanah**. De *bahasa tanah* zijn talrijk. Er is dus niet één *bahasa tanah*, maar er zijn diverse. Veel dorpstalen bijvoorbeeld van naburige dorpen behoorden tot een taalfamilie, bijvoorbeeld tot de Austronesische familie (waartoe ook het Maleis en het Javaans behoren) en zijn onderling nog te begrijpen. Maar er zijn ook nog *bahasa tanah* die tot andere taalfamilies behoren, waarbij je het als volgt moet voorstellen: hun grammatika's en woordenschat verschillen als die van het Nederlands en het Japans, of die van het Italiaans en het Eskimo. Voorzover ze tot **dezelfde** taalfamilie behoren moet worden bedacht dat Nederlands, Latijn, Albanees, Russisch, Hittitisch, Perzisch en Sanskriet ook tot een taalfamilie behoren: het Indo-europees of Indo-germaans.

Deze *bahasa tanah* hebben vanzelfsprekend invloed uitgeoefend op het Maleis. Toen het Maleis werd geïntroduceerd in de Molukse eilanden (let wel: daar was het niet de moedertaal), maar door handeldrijvers en Portugezen of Arabieren meegenomen uit het westen of Sumatra, stond het onder invloed van de *bahasa tanah*. Dat wil zeggen, dat aan elke Molukker of inwoner van de eilanden het nog te horen is uit welke streek of dorp hij afkomstig is: zijn Maleis heeft een bepaald aksent, een bepaalde tongval dat is overgebleven van de *bahasa tanah*. Elk dorp heeft zijn eigen vorm van Maleis. Hier in Nederland kan je kan nog bij de oudere leden van de eerste generatie horen uit welk dorp ze komen. Vergelijk nu: als je nu in Nederland een Fransman, Duitser, Pool en Zweed naast elkaar zet en je hoort hun Nederlands, dan hoor je de invloed van de afzonderlijke talen. Een belangrijk gegeven is dat door de komst van Europeanen de *bahasa tanah* zijn verdwenen: deze talen werden in de *negeri lama* (de oude en oorspronkelijke dorpen) gesproken. Het

verdrijven van de dorpsbevolking van een hoger gelegen *negeri lama* naar een lager gelegen deel van het eiland (vaak de kuststreken) - omwille van de overzichtelijkheid en beheersbaarheid - heeft ertoe geleid dat de *bahasa tanah* verdwenen. Op de volgende eilanden komen nog *bahasa tanah* voor, en op het eiland Ambon ook nog in enkele islamitische dorpen:

Kei	<i>Ewab</i>
Tanimbar	<i>Fordata, Timur lirin</i>
Aru	o.a. <i>Dubel</i>
Kisar	o.a. <i>Lirleta, Meher, Oirata</i>
Ambon	varianten van <i>bahasa Hitu</i>
Alang en	
Asilulu	verwant aan <i>Manipa, Kelang</i> en <i>Boano</i>
Ceram	<i>Luhu, Alune-</i> en <i>Wemale, Kaibobo, Kamarian, Paulohi</i>
Midden-Ceram	<i>Nuaulu, Manusela</i>

5.4 tangsi

Een belangrijke stap in de ontwikkeling van het taalgebruik van de Molukkers is hun verblijf in de kazernes of tangsi's. Bijna alle Molukse mannen waren beroeps-militair. Deze werden in trainingskampen opgeleid: daar woonden ze met hun vrouwen en kinderen samen met andere militairen uit verschillende streken uit de archipel. We weten dat de Ambonezen niet op de Molukken werden gekazerneerd maar ver van de Molukken: bijvoorbeeld op Java. In de tangsi's waren Menadonezen, Timorezen, Javananen, met ieder zijn eigen taal en zijn eigen vorm van het Maleis. Dat wil zeggen dat de talen/de vormen van Maleis elkaar natuurlijk beïnvloeden. Bovendien de superieuren spraken gemakshalve een vorm van Maleis dat voor iedereen begrijpelijk was. Dus ook de kinderen (*anak kompeni*) hebben een Maleis ontwikkeld dat beïnvloed is door zoveel andere talen: deze vorm of variant van Maleis noemen wij het *Tangsi Maleis*. Dit Maleis is niet onderzocht, we weten niet verder hoe dat wetenschappelijk gezien precies in elkaar zit. Wel kunnen we het reconstrueren:

1 het gebruik van *aku* of *a* voor 'ik'. In de Molukken is dat nu *beta* of *saja*. Let wel, in de Bijbel wordt de vorm *aku* gebruikt. Dit is eventueel te verklaren uit de taalvariant van de vertalers en hun medewerkers, die voornamelijk uit Sumatra, Minangkabau afkomstig waren.

2 het gebruik van *kue* jij (uit het Javaans te herleiden). In de Molukken is dat *ale, ose, kamu, engkau*.

3 woorden als: *gemes* (het enig vinden; er van balen), *gendeng* (onnozel, naïef), *bekeletek* (heel erg vies), *gergeten* (er van balen), alle typisch van niet-Maleise oorsprong (eventueel van Javaanse of Sumatraanse afkomst) maar nu onderdeel van de Maleise woordenschat in Nederland.

5.5 ten slotte

Het moet benadrukt worden: het is deze groep soldaten uit de tangsi's die met hun families naar Nederland is verscheept. Binnen deze groep heeft zich een variant van het Maleis ontwikkeld, het *Tangsi Maleis*, en deze variant is meegenomen naar Nederland.

hoofdstuk 6

TAAALONTWIKKELING IN NEDERLAND

6.1 inleiding

De aankomst in Nederland en de opvang in de kampen en wijken verliep niet geordend maar chaotisch: dat wil zeggen dat in de kampen er mensen van verschillende kampongs, verschillende tangsi's en verschillende schepen etc. bij elkaar gezet werden en naast elkaar gingen wonen. Dat betekende voor de talige situatie het volgende: (jonge) mensen die uit de verschillende kampongs afkomstig zijn, dan in de diverse tangsi's gekazerneerd werden, kwamen in Nederland in kampen en daarna wijken te wonen naast mensen die wel dezelfde achtergrond hebben maar verschillende taalvarianten spreken. De kinderen die met elkaar omgaan, gebruikten en ontwikkelden een bepaalde vorm van Maleis: hun Maleis, de variant in Nederland (naast het Ambons Maleis, Kupang Maleis, Djakartaans Maleis), het Maleis-in-Nederland..

6.2 de tweede generatie

De kinderen, die de tweede generatie vormden, gingen naar school, waar het Nederlands de taal was van het onderwijs. In deze 'onderdompeling' in het Nederlands onderwijs kwam de eigen taal of moedertaal helemaal niet ter sprake. Thuis, in het kamp was het Maleis dat de boventoon voerde. Het gaat niet herbij alleen om de taal: je werd op *z'n Moluks* aangesproken, je leerde je eigen cultuur kennen, normen, omgangsvormen, denktrant en taal. Het vreemde deed zich voor dat het Nederlands spreken alleen van de meisjes geaksepteerd was. Jongens werd het (sociaal) niet geoorloofd Maleis te spreken. De kinderen leerden Maleis van thuis maar vooral van elkaar, de leeftijdsgenoten. Het Maleis van de buurjongen dat van huis uit bepaalde verschillen vertoonde,

nam je over en je bracht het mee naar huis. Het Maleis van thuis werd gekombineerd met het Maleis van je vriendjes.

6.3 twee talen

We weten dat school een belangrijk instituut is voor het kind. Als op school geen aandacht besteed wordt aan iets waar het elke dag mee omgaat, zijn taal, kan het kind daar heel negatief over gaan denken. Dat is ook in de Molukse gemeenschap zo gegaan: er zijn jongeren die hun Maleis als iets minderwaardigs gingen beschouwen.

Het feit dat het Nederlands (op school) gestructureerd werd aangeboden terwijl het Maleis slechts spelenderwijs werd geleerd, heeft onder andere tot gevolg dat een constructie als 'ik heeft honger' duidelijk als niet korrekt beoordeeld wordt. Terwijl in het Maleis van de constructie *kalau ada beta salah* ('*als ik gemaakt heb fouten') niemand zal zeggen 'dat is niet juist'. Niemand van de tweede generatie kan zich beroepen op (grammatika-)lessen Maleis. Natuurlijk bestaat er een structuur of grammatikale structuur van het Maleis, maar niemand heeft er onderwijs in genoten. Het begint er nu op te lijken dat in het Maleis de inhoud van het gezegde belangrijker is dan de vorm.

Vooraf de attitude van de ouders ten opzichte van de taal is van grote invloed geweest op de taalontwikkeling en visie op de taal. De (eerste generatie) ouders zijn gewend (reeds op de Molukken) dat onderwijs heel belangrijk is voor de toekomst, dat wil zeggen Nederlands onderwijs. Hier in Nederland wilden alle ouders dat hun kinderen het heel goed zouden doen op school om daarmee hun toekomst te verzekeren. Hoe meer Nederlands er gesproken werd, zowel thuis als daarbuiten, hoe groter de kans dat het kind het Nederlands goed zou gaan beheersen, en daarmee later een hogere status en meer salaris kon bereiken.

Maar daartegenover bestond het idee: 'wij zijn Molukkers met een eigen taal'. Zonder die taal zou dat er met de familieleden op de

Molukken niet gecommuniceerd kunnen worden.

Deze **tweeslachtige houding** heeft ertoe geleid dat de ouders Nederlands gingen spreken tegen hun kinderen in de vorm van:

*Niet doen anders jij vallen!
Wie doen jij huilen?*

6.4 bikultureel

Datgene wat het kind op school, let wel de Nederlandse school, leert, vindt het kind niet terug thuis in de Molukse kring. Omgekeerd doet het zich voor dat alles wat thuis wordt geleerd en aan ervaringen wordt opgedaan niet op school terugkomt. Het kind valt - zoals velen plegen te zeggen - wat taal betreft tussen wal en schip. Wij zijn een andere mening toegedaan: het kind bevindt zich **tussen** of beter in twee kulturen en neemt van beide kulturen iets mee en baseert en vormt zijn 'ik', identiteit en persoonlijkheid op basis van deze twee kulturen. We durven te stellen dat de tweede generatie haar identiteit en haar persoonlijkheid gevormd heeft op basis van twee kulturen: zij zijn allen bikultureel.

6.5 konsekwenties

Als in een gemeenschap of, zoals we gesteld hebben, in een persoon twee kulturen en dus - nog belangrijker - twee talen aanwezig, kan dat leiden tot verschillende ontwikkelingen.

Hieronder geven we globaal in drie lijnen aan wat er zoal kan gebeuren:

1 de talen hebben invloed op elkaar; er treedt interferentie op: in de klanken, in de woordvormen en in de woordvolgorde. Maar ook betekenissen van woorden kunnen gewijzigd worden.

2 de ene taal (taal A) vervangt de andere taal (taal B) in bepaalde situaties waar gebruikelijk taal B wordt gesproken.

Bijvoorbeeld als in (formele) situaties met ouderen toch niet de eigen taal (taal A) maar taal B gesproken wordt. We spreken van volledige taalvervanging als ook thuis, met de ouders, in informele situaties ook de tweede, vreemde taal (taal B) wordt gesproken, waar de eigen taal verwacht wordt.

3 de eigen taal wordt vereenvoudigd of zelfs gereduceerd, waarbij de hiaten in die taal worden gevuld met elementen uit de andere taal. Beide talen kunnen ook door elkaar worden gebruikt. Als de mate van deze mixing of switching zich intens voordoet, kan zelfs een nieuwe taal ontstaan.

Deze drie ontwikkelingen doen zich niet achtereenvolgens voor, maar lopen naast elkaar en in elkaar over.

6.6 ten slotte

De hierboven geschetste ontwikkelingen zijn duidelijk in de Molukse gemeenschap te constateren. Met name het onder punt 3 genoemde verschijnsel: de Maleise taal wordt vereenvoudigd en aangevuld met Nederlandse elementen. Het gemixed gebruik van beide talen is in die mate dat er sprake kan zijn van een nieuwe Maleise taal of een (nieuwe) variant van Maleis. We verwijzen op deze plaats naar de reeds besproken vormen of varianten van Maleis in Djakarta, Bali, Flores, Kupang, Menado, etc.

De variant nu van de jongeren in Nederland noemen wij *Melaju Sini*, het Maleis van hier.

hoofdstuk 7

DE TAAL VAN MOLUKSE JONGEREN IN NEDERLAND: MELAJU SINI

7.1 inleiding

Om een beeld te krijgen van de Maleise variant in Nederland, geven wij een aantal voorbeelden, waarbij de Nederlandse elementen in HOOFDLETTERS weergegeven worden:

1 *aku NOG STEEDS VINDEN akan RAAR KATA kue BELLEN aku TWEE KEER ZONDER dapat GEHOOR*

= ik vind het nog steeds raar dat je mij gebeld hebt zonder gehoor gehad te hebben

2 *kemorang musti djalan terus, TOT JE NIET MEER KAN, EN DAN rumahnja HOEKHUIS*

= jullie moeten rechtdoor lopen tot je niet meer kan en dan is zijn huis het hoekhuis

3 *kemong su AFSPREKEN deng dorang DAN? ACHT UUR dong BEGINNEN. MAAR djaga REKENING HOUDEN dong EERST musti REPETEREN*

= Hebben jullie met hen afgesproken dan? Ze beginnen om acht uur. Maar hou er rekening mee dat ze eerst moeten repeteren.

7.2 Maleis of Nederlands?

Je kan je afvragen waarom we deze variant Maleis hebben genoemd en geen Nederlands, vooral als je ziet dat de Nederlandse elementen net zo veel voorkomen als de Maleise. We hebben daar een aantal redenen voor.

Ten eerste: de sprekers van deze variant zijn Molukkers die van huis uit Maleis spreken. Dat hun Maleis nu doorspekt is met Nederlandse ontleningen maakt het niet tot Nederlands.

Ten tweede: de zinsconstructie, de woordvolgorde is duidelijk niet-Nederlands.

Als we de structuur van de zin *aku nog steeds vinden* analyseren, zien we de volgorde Onderwerp-Bepaling-Gezegde. De volgorde is in deze constructie niet Nederlands, maar duidelijk Maleis.

Daarmee komen we op de kenmerken van deze taal:

1 Melaju Sini is de taal van Molukse jongeren in Nederland; het is het Maleis in Nederland, gesproken door jongeren. Zoals de ouderen hun variant van het Maleis spreken, zo spreken de jongeren een Nederlandse vorm van Maleis. Het is Maleis met toevallig veel Nederlandse elementen in.

2 het wordt alleen tussen jongeren onderling gebruikt, terwijl ook de ouderen het verstaan. Bijna alle jongeren zijn tweetalig. Melaju Sini kan alleen bestaan dankzij de **tweetaligheid** van de sprekers. Tegen een eentalige Maleis-sprekende zal er meer aandacht aan de taal besteed worden en zullen minder Nederlandse elementen gebruikt worden. Tegen eentalige Nederlands-sprekenenden wordt alleen Nederlands gebruikt.

3 Melaju Sini komt alleen (tot nu toe) in **gesproken vorm** voor, en dan alleen maar **spontaan**, d.w.z. alleen in informele situaties. Als er Maleis gesproken moet worden zoals in een formele vergadering met ouderen, dan zal de (jongere) spreker zich voorbereiden en het Maleis aanpassen aan de formele situatie. Dat betekent concreet dat de jongere spreker zal proberen minder Nederlandse elementen te gebruiken. Het is hoogst interessant te zien wat er gebeurt als een jongere tegen een oudere Molukker spreekt: terwijl de Nederlandse elementen niet als zodanig worden ervaren, worden ze wel duidelijk als Nederlandse gevoeld in gesprek met ouderen. In die situatie zal de jongere zijn Maleis aanpassen en minder Nederlands zal gebruiken.

4 Het vierde kenmerk is de **individuele variatie** in het gebruik van Nederlandse en Maleise elementen. Het schijnt dat hoe groter de beheersing van het Nederlands is hoe

meer aan het Nederlands ontleend wordt. Het lijkt vanzelfsprekend, maar er is daar nog geen onderzoek naar gedaan. We weten bijvoorbeeld ook (nog) niet hoe een tweetalige spreker met beide talen omgaat. We kunnen de vraag stellen: hoe weet de Molukse tweetalige spreker van te voren welke woorden of welk gedeelte van een zin hij in het Nederlands realiseert. We mogen ervan uitgaan dat hij dat niet weet omdat de Nederlandse elementen niet als Nederlands worden ervaren. Er is voer genoeg voor mensen die zich met dit soort problemen bezighouden (psycho-linguïsten).

De zin *kemorang musti djalan terus / tot je niet meer kan / en dan rumahnja hoekhuis* bestaat uit drie delen waarvan het tweede deel volledig Nederlands is (*tot je niet meer kan*). Welke systematiek zit hier achter dat de spreker het tweede gedeelte overschakelt naar het Nederlands en in het eerste en derde gedeelte hier en daar een Nederlands woord gebruikt?

5 Het is interessant om te weten dat binnen het gebruik van het Nederlands ook nog regels bestaan. Dat wil zeggen: welke begrippen of delen van de zin in het Nederlands worden gerealiseerd is nooit van te voren duidelijk. Maar als er Nederlandse elementen gebruikt worden, dan gelden wel bepaalde restricties en zijn de elementen aan bepaalde regels van volgorde gebonden. In het tweede deel van de zin *kemong musti djalan terus / tot je niet meer kan / en dan rumahnja hoekhuis* is het bijna niet 'akseptabel' dat willekeurig welk element in het Maleis voorkomt:

- *SAMPE je niet meer kan
- *tot KUE niet meer kan
- *tot je NDA/SENG meer kan
- *tot je niet LAGI kan
- *tot je niet meer BISA

Deze bepaalde restricties in het gebruik van het Nederlands hebben onder meer te maken met het volgende. Onderzoek heeft uitgewezen dat in het Melaju Sini bepaalde begrippen of concepten bijna altijd in het

Nederlands worden gerealiseerd. Let wel, van de meeste van deze begrippen zijn de Maleise equivalenten wel bekend, maar worden niet gebruikt. Waarom niet, is een vraag die we nog niet kunnen beantwoorden; eventueel omdat deze begrippen minder frequent zijn of omdat ze niet voor de hand liggen, niet voor het grijpen zijn, e.d.

7.3 concepten in het Nederlands

De begrippen die bijna altijd of heel vaak aan het Nederlands ontleend zijn en in Melaju Sini voorkomen en dus als Maleise worden ervaren, zijn:

1 bepalingen van tijd en de jaargetijden
mengkali dong uitnodigen kemorang
VOLGEND JAAR ZOMER
= misschien nodigen zij jullie uit volgend jaar zomer

nanti ko WINTER kue seng pakai akan
= straks in de winter doe je'm niet aan

2 dagen van de week
dus jang kapan-tu, doordeweeks, dus
WOENSDAG dong beginnen
= dus eh..doordeweeks, woensdag zijn ze begonnen

leuk jo, jang MAANDAG a pi utrecht
= leuk he, afgelopen maandag ben ik naar Utrecht gegaan

3 telwoorden en klokuren
dus woensdag dong beginnen, 's morgens
HALF NEGEN sampe HALF TWAALF
= ze zijn dus woensdag begonnen, 's morgens half negen tot half twaalf

ko kue meerijen deng Henk kue nai trein
KWART OVER ZEVEN?
= als jij met Henk meerijs, neem je de trein van kwart over zeven?

kue beli twee van die appel, akan EEN
VIJFTIG, dacht ik
= als je twee van die appelingen wilt kopen, ze zijn een vijftig per stuk, dacht ik

en een kleine lamp, bisa bisa TWINTIG WATT

= en een kleine lamp, als het kan van 20 watt

4 voegwoordjes: EN, MAAR, OMDAT, DUS

5 een grote groep van 'cultural novelties': dat zijn zaken waarmee men in Nederland kennis maakte, die nu ook in de Molukken voorkomen, maar waarvan de Molukse begrippen nog niet ingeburgerd zijn.

kue ada BROODROOSTER dan?
= heb jij dan een broodrooster?

a mau pake STROOMnja
= ik wil wat stroom gebruiken

kue punja BOEKENKAST baru-ni?
= heb jij een nieuwe boekenkast?

maar voor tong enaknja BUSHALTE dekat
= het fijne voor ons is dat de bushalte niet ver is

7.4 Nederlands in Maleise constructies

Tot nu toe hebben wij voorbeelden van de Maleise variant in Nederland laten zien waarin ook Nederlandse elementen in voorkomen. Dit aspect is wel specifiek voor de variant, maar voor de volledigheid geven we hieronder nog voorbeelden van zinnen waarin geen Nederlands voorkomt. Ook deze zinnen behoren tot het Melaju Sini:

a seng mau pi deng dong
= ik wil niet met hen meegaan

Deze constructie is duidelijk verschillend van het Indonesisch, waarin het als volgt zou klinken:

saya tidak mau pergi dengan mereka.

In het Maleis op de Molukken zou het zijn:

beta seng mau pi deng dong.

Helemaal aan de andere kant staan uitingen die volledig in het Nederlands zijn maar op een Maleise structuur:

TREIN-TREIN RICHTING UTRECHT
VERTRAGING

NDA, ZONDAG KERKRAAD
VERGADERING

Het is duidelijk Maleis, want de Nederlandse zin zou zijn:

'de treinen richting Utrecht hebben vertraging' en 'Nee, zondag heeft de kerkraad een vergadering'.

Een zin waarin de constructie een mix is van beide talen:

skarang DE berapa-STE' (de hoeveelste is het vandaag?) die in formeel Maleis zou klinken *Sekarang tanggal berapa?*

7.5 de toekomst

Het lijkt een ratjetoe, deze variant van het Maleis in Nederland, maar het is het niet. Er zijn duidelijke grenzen en beperkingen. De vraag is: kunnen we deze variant aan de kinderen onderwijzen? Zo ja, hoe doen we dat?

Ten eerste: nee, Melaju Sini kan niet op school, gestructureerd aangeboden worden. We hebben gezien hoe variabel de taal is: wie bepaalt welke vorm, welk variabel de juiste? Als er meerdere mogelijkheden zijn: hoeveel?

Wat kunnen we met Melaju Sini: we kunnen communiceren: het is een taal op zichzelf, het is levend, dynamisch en grappig. In ieder geval: het heeft alle functies en kan alle functies hebben van een zelfstandige taal. Het heeft alleen nog geen schriftelijke traditie.

Heel veel mensen binnen de Molukse gemeenschap in Nederland wijzen deze

variant af en streven naar een vorm van Standaard Maleis. Het is kenmerkend voor minderheden dat ze zich vasthouden aan oude traditionele normen en vormen van gedragsregels, zogenaamde *adat* en taal. Vaak zelfs veel traditioneler dan de mensen in het land van herkomst. Zo ook de Molukkers: hoe formeler het taalgebruik en de taal, des te beter.

7.6 ten slotte

Melaju Sini is de variant van het Maleis dat in Nederland is gevormd en nog steeds wordt gesproken, met zijn eigen kenmerken, waarvan het voorkomen van Nederlandse elementen het meeste opvalt. Taal is het bindmiddel van de gemeenschap en geeft de spreker een vorm van zelfvertrouwen en iets eigens. Taal is ook (deel van de) identiteit. Als er iets in de taal verandert, verandert ook de identiteit. Dit is iets wat de Molukse bevolking niet graag hoort. Maar moeten we niet realistisch blijven?

In de volgende twee hoofdstukken geven we aan hoe het Steunpunt Edukatie Molukkers probeert om ten behoeve van het Onderwijs in de Eigen Taal de Maleise variant in Nederland te standaardiseren. Het mes snijdt daarbij aan twee kanten: deze standaardisatie zorgt ervoor dat Molukse leerlingen in heel Nederland dezelfde Maleise variant aangeboden krijgen. Bovendien wordt het Maleis schriftelijk vastgelegd.

hoofdstuk 8

MOLUKS MALEIS EN HET ONTSTAAN VAN 'KATA MALUKU'

8.1 inleiding

In de hoofdstukken 4 tot en met 7 hebben we de geschiedenis van de Maleise taal en de taalsituatie van de generaties Molukkers hier in Nederland behandeld. We hebben een grote verscheidenheid aan taal-varianten en taalgebruik binnen de Molukse samenleving kunnen constateren. Hoe gekompliceerd is het voor een instituut om een taalkeuze te maken voor het schrijven van een grammatika. Om tot een consensus te komen over een gemeenschappelijke taalvorm, die enerzijds voor het onderwijs aan Molukse leerlingen, het OET, van belang is, moet er rekening gehouden worden met de verschillende varianten die dagelijks worden gebruikt, maar ook met de taal die op de Molukken gesproken wordt. Deze taal wordt door velen in Nederlands als DE Maleise taal beschouwd.

8.2 standpunten

Over de taalkeuze bestonden reeds diverse standpunten binnen de Molukse gemeenschap. Het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers (IWM) heeft de verschillende standpunten weten samen te vatten in een voorstel aan de Nederlandse overheid. In dit voorstel wordt gesteld dat er al een gemeenschappelijke basis aanwezig is, namelijk het Maleis, en dat dit als uitgangspunt moet dienen voor de kultivering en standaardisering van het Maleis dat in Nederland gebezigd wordt. Dit Maleis wordt 'Moluks Maleis' genoemd, een variëteit van het Maleis. Met de introductie van dit nieuwe begrip, het Moluks Maleis, onderkende men tegelijkertijd het bestaan van een taal-in-ontwikkeling.

8.3 Moluks Maleis

Het Moluks Maleis is een paraplu(-begrip), waaronder verschillende taalvarianten als het Riouw Maleis, Kerk Maleis, Ambons Maleis, Tangsi Maleis en het Melaju Sini, zijn ondergebracht. Deze taalvarianten hebben we in de voorgaande hoofdstukken enkele keren genoemd. Het zijn, met andere woorden, verschillende varianten die door de eerste generatie Molukkers zijn meegenomen en (mede) door de tweede en derde generaties zich tot een eigen taalvorm hebben ontwikkeld. De genoemde varianten komen tegemoet aan de verschillende situaties waarin Maleis gebruikt wordt: thuis, op straat, tijdens informele situaties, maar ook tijdens een plechtigheid, vergadering, in de kerk: in de zogenaamde formele situaties!

Laten we toch even teruggaan naar het verleden. Jarenlang heeft men wel enigszins over de taalsituatie nagedacht en standpunten ingenomen, maar nooit zijn er daadwerkelijk weloverwogen keuzes gemaakt. Elke Molukker gebruikte de taal op een manier zoals hij of zij het ooit heeft geleerd of gehoord; nooit is er in Nederland structureel op school Maleis onderwezen. Ook het taalkundig onderzoek naar het Moluks Maleis was nog maar net begonnen. Na 40 jaar moeten we wel konstateren dat er veel veranderd is, als we het taalgebruik van nu vergelijken met dat van de Molukken.

Het IWM bepleitte in 1978 als reactie op de Molukkersnota van de overheid, dat op school aandacht geschonken moest worden aan de achtergronden van de Molukse leerlingen; dat de school zich moest aanpassen aan haar leerlingen en niet omgekeerd. Aan het eind van de jaren zeventig werden er cultuurlessen aan Molukse leerlingen gegeven. Helaas werd er te weinig of geen aandacht besteed aan de taal. Pas toen in 1985 het Onderwijs in de Eigen Taal en Cultuur van start ging, was er ruimte voor de taalkomponent. De Eigen Taal en Cultuur betekende voor de Molukse leerlingen niet de taal van het land van herkomst, zoals bij Turkse en Marokkaanse leerlingen het geval

is. Voor de Molukse doelgroep is - om historisch-politieke redenen - een uitzondering gemaakt en mocht de Molukse **thuis taal** onderwezen worden. Dit betekende natuurlijk het een en ander. Er moest lesmateriaal komen voor de leerlingen en de leerkrachten - die tot dan elk zelf materiaal produceerden met dus individuele varianten - hadden meer dan ooit behoefte aan duidelijke richtlijnen met betrekking tot het taalgebruik. Hoe moet die thuis taal onderwezen worden, maar vooral wat is die thuis taal? Wat moest er onderwezen worden. Het zou nog vijf jaar duren voordat de eerste aanzet hiertoe gereed zou zijn: het pakket Kata Maluku.

8.4 Kata Maluku

Twee jaar hebben medewerkers van het Steunpunt Edukatie Molukkers aan het voor het Basisonderwijs bestemde leerpakket 'Kata Maluku' gewerkt. Op basis van eigen onderzoek, in samenwerking met onderwijskrachten uit het veld, met ruggespraak uit de taalwetenschappelijk wereld, is men tot een consensus gekomen. Het pakket bestaat uit twee basiswoordenlijsten (N-MM en MM-N), een leerlingengrammatika, werkboekjes voor leerlingen en een handleiding. Deze handleiding bevat uitvoerig een verantwoording van keuzen en voorstellen met betrekking tot de grammatika en de spelling van het Moluks Maleis zijn gedaan. Deze verantwoording is erin opgenomen, omdat de Molukse gemeenschap het recht heeft geïnformeerd te worden over de ontwikkeling van hun taal, de overwegingen die geleide hebben tot het ontwikkelen van ideeën en voorstellen met betrekking tot fundamentele kwesties als spelling en grammatika.

De samenstellers doen in Kata Maluku voorstellen en nemen geen definitieve beslissingen nemen, omdat zij van mening zijn dat ook de Molukse gemeenschap, de mensen die de taal(varianten) spreken, een steentje bij moet kunnen dragen in de kultivering van hun taal. Dit heeft kunnen gebeuren op de Studiedag Moluks Maleis zoals die op 22 juni 1991 door het IWM en

het LSEM is georganiseerd. Vanzelfsprekend is bij de totstandkoming van Kata Maluku de Molukse gemeenschap in het werk betrokken. Het IWM stelde een legitimatiegroep van wijze Molukse mannen samen, en ook Molukse leerkrachten en wetenschappers werden in het ontwikkelwerk betrokken.

8.5 OETC

Het Onderwijs in de Eigen Taal en Cultuur heeft verschillende doelstellingen. In een aantal notities heeft de overheid deze doelstellingen uiteengezet. Het OET heeft een ondersteunende taak bij het versterken van de identiteit van de leerlingen, het in contact brengen met de eigen achtergrond en cultuur, en het vergroten van de beheersing van de eigen taal. OETC voor de Molukse groep is in de eerste plaats niet bedoeld als een vorm van terugkeeronderwijs. Met het OETC wil men geen aansluiting maken met het onderwijs op de Molukken. Het gaat er vooral om, dat - door aandacht te besteden aan het eigene van de Molukse groep - het Molukse kind zich thuisvoelt op de Nederlandse school en met meer zelfvertrouwen kan deelnemen aan het Nederlandse onderwijs. Algemeen bekend is dat de Molukse leerling het ondanks de onderdompeling in het Nederlandse onderwijs (zoals alle leden van de tweede generatie hebben meegemaakt), slechter doet dan de gemiddelde Nederlandse leerling. Ook nu nog stromen weinig Molukse leerlingen door naar hogere vormen van onderwijs en er zijn er te veel die hun scholing niet voltooien. Na veertig jaar verblijf in Nederland wel een bittere konstatering.

Naast de hierboven geschetste doelstelling van het OETC, namelijk het bevorderen van de schoolloopbaan van de Molukse leerling, is het OETC ook bedoeld om de kloof tussen school en thuis te verkleinen en de leerling - structureel, dus op school - vertrouwd te maken met de Molukse taal en cultuur. Een ieder weet hoe belangrijk de school als instituut voor het kind is. Als ook op school aandacht wordt besteed aan de eigen

achtergronden, taal en cultuur, zal het kind ook voor deze zaken een positief oordeel hebben. Dit leidt weer tot een positief zelfbeeld en zelfakseptatie. Bovendien, ook de voor gemeenschap als geheel is de aandacht op school aan het Molukse zeer positief. Voor de leerling geldt het volgende: je bent een niet-Nederlands kind met een andere huidskleur. Het is goed als je weet wat je achtergronden zijn, waar je vandaan komt. Met deze kennis en bagage sta je sterker in het leven.

Samengevat hebben twee zaken consequenties voor het ontwikkelwerk gehad: enerzijds de taalvariatie binnen het Moluks Maleis en anderzijds de doelstellingen voor het moedertaalonderwijs aan Molukse kinderen. Voor dat doel zijn bij de beschrijving van de taal twee varianten onderscheiden, namelijk het formele en informele taalgebruik.

8.6 formeel en informeel taalgebruik

Formeel is het taalgebruik tijdens een vergadering in de wijk of van een (kerkelijke) organisatie, voornamelijk als er ook oudere generaties Molukkers aanwezig zijn. Formeel is ook het taalgebruik tijdens officiële gelegenheden als een huwelijk of een begrafenis, en in de kerk. Ook het schriftelijk taalgebruik in kerkbladen, tijdschriften en officiële brieven wordt als formeel gekenmerkt.

Informeel taalgebruik is verbonden aan het dagelijkse taalverkeer: thuis en op straat, in de wijk, met vriendjes, bij de burens, in het stichtingsgebouw, maar natuurlijk ook tijdens de niet-officiële momenten bij doop- en huwelijksplechtigheden.

8.7 het informele taalgebruik in 'Kata Maluku'

Het informeel taalgebruik staat centraal in het basisonderwijs. Er wordt daardoor meteen aansluiting gemaakt aan de thuissituatie van

de leerlingen. Het is naar onze mening ook een natuurlijk begin: kinderen van 7 jaar en ouder leren hun wereld te ontdekken en te onderzoeken. In hun taalvermogen proberen ze hun omgeving te analyseren en te beschrijven. Ze ordenen de wereld volgens hun talige vermogens. Het kan dan didactisch en pedagogisch niet verantwoord zijn om met taal te beginnen die kenmerkend is voor de formele situatie. Het kind heeft geen formele vergadering te leiden en heeft ook nog geen handelskorrespondentie in het Maleis te voeren. Parallel aan de didactische aanpak van de lessen Nederlands wordt er 'dicht bij huis' begonnen. Langzaam wordt er verder gebouwd aan de taalkennis. Als de kinderen ouder zijn en zelf door onderwijs en in de praktijk meer van het Maleis afweten, wordt er aandacht besteed aan de formele varianten. Maar op de basisschool wordt (nog) niet van hen verwacht, dat ze dit formele Maleis productief en volop leren beheersen. In het voortgezet onderwijs speelt de formele variant een grotere rol. We gaan ervan uit dat als de leerlingen ouder zijn, het belang van het formele taalgebruik toeneemt.

8.8 ten slotte

De taak van de samenstellers van het pakket was dan ook om beide taalvarianten in de grammatika en de spelling te onderscheiden en te beschrijven. Daarbij kwamen zij snel tot de ontdekking, dat zij in het belang van het taalonderwijs, bepaalde praktische keuzen moesten maken, zonder daarbij **taalkundige** normen en principes uit het oog te verliezen.

In het volgende hoofdstuk worden in het kort de uitgangspunten van 'Kata Maluku' toegelicht.

hoofdstuk 9

'KATA MALUKU'

9.1 inleiding

De Molukse gemeenschap hanteert de zogenaamde 'oude spelling', de spelling van voor-1972, het jaar waarin de Republiek Indonesia en Maleisië hun spellingswijzen op elkaar afstemden. De 'oude spelling' is de spelling van Suwandi uit 1947. Deze Suwandi-spelling had als nieuwigheid dat de **oe** in **soerat** (brief) - volgens de Van Ophuysen spelling van 1901- veranderd werd in de **u**.

De criteria die de samenstellers van Kata Maluku bij de formulering van de voorstellen hanteerden, waren: ten eerste, uit het oogpunt van herkenbaarheid aan te sluiten bij de traditie van de Moluks Maleise schrijfwijze (bijvoorbeeld de kerkelijke bladen, de spelling die de eerste generatie ouders hanteren bij het schrijven van brieven); ten tweede, om praktische en didactische redenen aan te sluiten bij de Nederlandse spelling (de taal die de leerlingen gestructureerd en langdurig op school onderwezen krijgen); en ten derde, te zoeken naar eenvoudige en taaleconomische voorstellen.

9.2 het letterteken 'e'

Het eerste probleem dat de samenstellers moesten oplossen was het volgende: het Moluks Maleis richt zich qua uitspraak naar zowel het Ambons Maleis als het Standaard Maleis. Hoe moet dat dan in de spelling weergegeven worden? Omgekeerd betekent dat het volgende: het letterteken **e** dat voorkomt in **ketjil** (klein), **besar** (groot) en **menang** (winnen) kan op twee manieren uitgesproken worden, te weten op z'n Ambons Maleis en op z'n Standaard Maleis. In de uitspraak komt naast **ketjil** ook **katjil** voor, naast **besar**, **basar** en naast **menang**, **manang**. Deze uitspraak met **a** is kenmerkend voor heftig geëmotioneerd spreken.

Omdat we willen aansluiten bij de schrijftraditie, kunnen de uitspraakvarianten als **katjil**, **basar** en **manang** niet in de spelling weergegeven worden. Dat er variatie bestaat, kunnen we niet verloochenen. Daarom stellen we voor: in de spelling de vorm **ketjil**, **besar** en **menang** aan te houden, met de opmerking dat er variatie mogelijk is, die alleen tot de uitspraak beperkt blijft.

Het tweede probleem met het letterteken *e* heeft ook met de variatie te maken. De stomme *e* wordt in veel woorden niet uitgesproken wordt. We horen en constateren **skola** naast **sekola(h)**, en **brani** naast **berani**, en **blandja** naast **belandja**. Ook hier is er variatie in de uitspraak. Deze variatie moet ook mogelijk blijven en mag wat ons betreft niet als niet-korrekt beschouwd worden. We stellen wel voor om in de spelling de volledige vorm met de stomme *e* te schrijven, dus **sekola(h)**, **berani** en **belandja**, met telkens de opmerking dat als het woord uitgesproken wordt, er variatie mogelijk is.

Het derde probleem met betrekking tot de letterteken *e* is het volgende: het letterteken *e* heeft drie verschillende uitspraak-mogelijkheden: we hebben **beres** (okay) met de *e*-klank als in het Nederlandse 'gek', **besok** (morgen) met de *e* als in 'bik' en **gelap** (donker) met de *e*-klank als in 'de'. Voor die drie klanken hanteren we, vanwege de schrijftraditie, maar 1 letterteken waarin het verschil niet wordt weergegeven. Vergelijk het Nederlands het woord **medemens**, waarin 3 maal een 'e' voorkomt met 3 verschillende uitspraken.

9.3 de doubletten

In het Moluks Maleis komt een groot aantal woorden voor die een structurele uitspraakvariant hebben, een formele en een informele variant. Deze woorden worden doubletten genoemd. Het bijzondere van deze groep is dat ze zo ingeburgerd zijn in ons taalgebruik, dat de informele variant ook in formele situaties gebruikt kan worden en omgekeerd,

de formele variant in informele situaties.

Doublet-paren zijn bijvoorbeeld **perut** naast **poro** (buik), **tjelup** naast **tjolo** (indopen), **pergi** naast **pigi** en **pi** (gaan), **kalau** naast **kalo** (als, indien), en **ramai** naast **rame** (druk; gezellig). Met de indeling van doubletten komen we tegemoet aan de variatie binnen onze spelling en uitspraak.

9.4 de voorzetsels 'di' en 'ke'.

Met betrekking tot de schrijfwijze van **di** en **ke** (wel of niet vast aan het volgende woord) bestaat geen eenduidigheid in de verschillende spellingswijzers uit het verleden. Wij stellen daarom voor om de woorden **di** en **ke** los te schrijven. Bijvoorbeeld voor een zelfstandig naamwoord, zoals in **di rumah** (thuis, in het huis) en in combinatie met een ander voorzetsel **di muka rumah** (voor het huis).

De bovengenoemde problemen zijn enkele spellingperikelen die tot bepaalde keuzen hebben geleid en in het lesmateriaal in het schrift weergegeven worden. Daarbij realiseren we ons goed dat deze keuzen soms arbitrair zijn, maar duidelijk gebaseerd op taalkundige overwegingen.

9.5 de grammatika

De grammatika van het Moluks Maleis hebben we niet uitputtend beschreven: een vanzelfsprekende zaak. De grammatika (in het boekje dat wij *Atur Bahasa / Taal op orde* hebben genoemd) is bedoeld voor leerlingen die net gestructureerd met het Maleis bezig zijn. De veel voorkomende grammatikale zaken hebben we slechts beknopt behandeld. Bij de samenstelling van de leerlingengrammatika hebben we twee doelstellingen voor ogen gehad: ten eerste, een beschrijving van het Moluks Maleis dat in informele situaties wordt gebruikt en ten tweede, het niveau van taal-beheersing dat de leerlingen aan het eind van de basisschool dienen te beheersen.

1 Een voorbeeld: het gebruik van voegsels zoals **memper-** in **memperketjil** (verkleinen) of **mempertinggikan** (verhogen) en het voorvoegsel **men-** in combinatie met het achtervoegsel **-i** in **menanami** (beplanten) en **memukuli** (slaan), is niet wat we voor ogen hadden in het taalonderwijs voor leerlingen. Nogmaals: als de leerlingen ouder zijn en meer vertrouwd zijn met de structuur van het Maleis, worden deze voegsels behandeld. Het kind hoeft (nog) geen officiële handelsbrief te schrijven.

2 We hebben zo veel mogelijk geprobeerd om aansluiting te vinden bij wat op scholen aan terminologie gangbaar is. Omdat de systematiek van het Moluks Maleis niet geheel vergelijkbaar is met die van het Nederlands, hebben we een aantal afwijkende keuzes moeten maken.

Bijvoorbeeld: we praten niet over bezittelijke voornaamwoorden, maar over bezitsvormen (**bentuk kepunjaan**), waarbij het persoonlijk voornaamwoord gebruikt wordt. Daarnaast praten we wel over bijvoeglijke naamwoorden of **adjectiva** terwijl elke taalkundig geschoolde Maleissprekende weet dat **adjectiva** niet bestaan in het Maleis. De woordsoort die in de buurt van het bijvoeglijk naamwoord komt, is het Statisch Intransitieve Werkwoord.

3 Met betrekking tot het voorvoegsel **men-** zeggen we: het verschil met het Indonesisch is, dat in het Moluks Maleis het gebruik van het voorvoegsel **men-** als formeel gekenmerkt kan worden. In de verhalende teksten zullen weinig vormen aangetroffen worden met dit voorvoegsel, behalve in (de zogenaamde versteende vormen) **menjanji** (zingen), **menangis** (huilen) en **menari** (dansen), naast **njanji**, en **nangis**. We hebben deze keuze gemaakt omdat onderzoek uitwijst dat in het Moluks Maleis het gebruik van dit voorvoegsel weinig tot niets verandert aan de betekenis van een woord. Wel geven we in de leerlingengrammatika een overzicht van de mogelijkheden van afleidingen met het voorvoegsel **men-**.

4 Typisch Ambonse vormen als **bakutjium** (elkaar zoenen) en **bakuteman** (met elkaar bevriend zijn) met het voorvoegsel **baku-** dat de wederkerigheid aangeeft, hebben we in de leerlingengrammatika beschreven. Ook het gebruik van de hulpwerkwoorden **bikin** (maken) en **kasih** (geven) in **bikin panas** (verwarmen) en **kasih djatuh** (laten vallen) hebben een plaats in de grammatika gekregen, als zogenaamde 'kausatieve' hulpwerkwoorden. We hebben daarbij de voorkeur uitgesproken voor **bikin panas** in plaats van **memanaskan** en **kasih djatuh** in plaats van **mendjatuhkan**. Maar beide mogelijkheden worden aangeboden.

5 De persoonlijke voornaamwoorden nemen een belangrijke plaats in de grammatika. Het gebruik van deze voornaamwoorden is afhankelijk van factoren als: de situatie, de talige context, de toegesprokene en het onderwerp. De persoonlijke voornaamwoorden laten zich daardoor moeilijk in een schema plaatsen.

Enkele voorbeelden: het gebruik van **ketorang** en de variaties **ketong**, **torang** en **tong** door jongeren in de informele sfeer vinden we (vanzelfsprekend) akseptabel; het komt voor, en het valt niet te ontkennen dat de vormen **kami** en **kita** niet informeel voorkomen. In de formele sfeer wordt door jongeren **kami** en **kita** gebruikt, maar de vorm **ketorang** is niet te ontkennen.

Aku en **kue** zijn overblijfselen van het Tangsi Maleis en ontegenzeggelijk bezit geworden van de jongere sprekers. De vormen **beta** en **ale** komen uit het Ambons Maleis en worden voornamelijk of alleen door de oudere generaties gebruikt. Jongeren gebruiken deze vormen graps-gewijs. In de beschrijving van de persoonlijke voornaamwoorden zijn wel alle vormen opgenomen en aangeboden. Het gaat natuurlijk ook om de passieve kennis van de leerling: hij behoort bepaalde vormen ook te herkennen en weten te plaatsen.

Natuurlijk speelt het individuele taalgebruik of het taalgebruik van de streek waar de

spreker of de ouders van de spreker vandaan komen een belangrijke rol. Er zijn ook groepen die het gebruik van *beta* en *ose* niet kennen. Met hen zal ook rekening gehouden moeten worden. De leerlingen echter zullen alle mogelijke vormen leren onderscheiden, want zij hebben niet alleen met elkaar maar ook met hun ouders en grootouders te maken.

9.6 de woordenlijsten

We hebben een woordenlijst Moluks Maleis-Nederlands en een woordenlijst Nederlands-Moluks Maleis samengesteld. Let wel: een woordenlijst en geen woordenboek! De taalleerder zal er dus niet alles in vinden. De woordenlijsten bevatten wel een basiswoordenschat van zo'n 3000 ingangen: voorlopig voldoende voor het moedertaalonderwijs aan Molukse leerlingen. Naast die 3.000 ingangen vindt de lezer ook typisch Molukse uitdrukkingen, spreekwoorden en gezegdes opgenomen. Bijvoorbeeld: **mati rokok** naar een sigaret smachten; of **padede** 'huilebalk, huilerig'. Ook de doubletten zijn er in te vinden. Verder naast informele vormen ook formele vormen vinden, zoals bijvoorbeeld het gebruik van het voorvoegsel **men-** naast de vorm zonder **men-**.

Een groot probleem bij het samenstellen van de woordenlijsten is het formuleren van de betekenis. Veel Moluks Maleise woorden zijn niet met een Nederlandse equivalent te beschrijven, en elke spreker heeft bij een woord zijn of haar eigen betekenisassociaties. We hebben op basis van de voorhanden zijnde bronnen, eigen onderzoek, mondelinge informatie van een grote groep informanten, de lijsten samengesteld. Het voornaamste idee is: wat wordt nu, begin jaren 90, onder een bepaald Maleis woord verstaan, en omgekeerd: welk Maleis woord zou een Molukker gebruiken als hij of zij een Nederlands woord of idee in het Maleis wil uitdrukken. We hebben geprobeerd tegemoet te komen aan de verschillende betekenisaspecten en nuances die de diverse etnische groepen binnen de Molukse gemeenschap

aan bepaalde woorden geven. De Maleise equivalent voor 'schoonzoon' is niet alleen **kunjadu** (Middenmoluks), maar ook **ipar laki-laki** (Zuidoostmoluks) en **mantu**.

Woorden die uit de *bahasa tanah* van een bepaald dorp voortgekomen zijn, hebben we niet opgenomen.

9.7 de teksten

Tot slot de teksten uit de werkboekjes. Al deze voorstellen en keuzen met betrekking tot de spelling en de beschrijving van de grammatika worden weergegeven in het taalgebruik in de teksten uit de werkboekjes. Zoals gezegd: op de basisschool wordt de nadruk gelegd op het informeel taalgebruik. Bij de samenstelling van het onderwijsleerpakket hebben we ons ook gericht op de wensen en behoeften van leerkrachten. Zij hebben het belang van specifieke thema's, die in de OETC-lessen worden gebruikt, onderstreept. Namelijk thema's die betrekking hebben op de domeinen 'thuis en met familie', 'in de wijk en op straat' en ook 'op school'. Daardoor is het taalgebruik ook overwegend op het taalverkeer in informele situaties gericht.

Een aantal voorbeelden:

1 Voor de leesteksten betekent dit dat er taalvormen te vinden zijn als **pigi** (gaan) en **pigi di** (gaan naar), maar ook **pergi ke** (gaan naar) ontbreekt niet. **Pigi** en **pergi** behoren tot de doubletten. Een grote groep 'puristen' in de Molukse gemeenschap denkt 'wat een schande, dat is toch fout' of 'zo iets zeg je misschien, maar je schrijft het niet'. Het is heel moeilijk om taalgebruik als 'goed' of 'fout' te bestempelen. Als de boodschap overkomt (taal is communicatie) kan je de vorm niet als inkorrekt beschouwen. Bovendien, zoals eerder gezegd is, het Moluks Maleis is een taal-in-ontwikkeling, de grenzen verschuiven. Dat geldt in feite niet alleen voor het Moluks Maleis, maar voor heel veel, misschien wel alle, talen.

2 Ook wordt in de teksten **aku** (ik) en **kue**

(jij) gebruikt. Het gebruik ervan is in het Moluks Maleis zo ingeburgerd geraakt, dat het gebruik van bijvoorbeeld *saja* en *kamu* zeer onnatuurlijk zou zijn. Leerlingen leren ook op school dat ze hun grootouders met **Opa Bang** of **Oma Ina** zullen aanspreken, en dat gebeurt ook in het dagelijks taalverkeer.

3 Het gebruik van *ini* (dit, deze) en *itu* (dat, die) roept ook vaak veel discussie op. Het zou achter het woord dat bepaald wordt horen. Maar wat specifiek voor het Moluks Maleis taalgebruik is, is de vooropstelling van *ini* en *itu*. Zoals in: **Ini anak tidak suka makan bubur** (dit kind lust geen pap) en **Itu perempuan naik sepeda ke sekolah** (dat meisje gaat met de fiets naar school).

9.8 ten slotte

Wat hierboven geschetst is, is maar een tipje van de sluier. In de Handleiding wordt gedetailleerder op de materie ingegaan. Wij hopen dat de voorbeelden verduidelijkt hebben dat het Moluks Maleis inderdaad een verzamelterm is dat zich baseert op het gemeenschappelijke, maar dat variatie mogelijk maakt. Bij andere talen is dat niet anders. Deze beschrijving van de taal ten behoeve van het OETC is daarbij een eerste aanzet.

TEN SLOTTE

We hebben in dit Studieschrift geprobeerd een beeld te schetsen van de ontwikkelingen die een minderheidstaal kan ondergaan als het omringd wordt door een dominante meerderheidstaal. Diverse taalgemeenschappen in de wereld hebben in dezelfde situatie verkeerd als het Moluks Maleis in Nederland. Die taalgemeenschappen kunnen als voorbeeld dienen voor het Moluks Maleis. Maar natuurlijk heeft de situatie van de Molukse gemeenschap haar eigen kenmerken en kunnen we niet het beleid van de autoriteiten van de betreffende gemeenschappen overnemen.

De vraag die nu voor ons ligt, luidt: wat kunnen de Molukse overheid en landelijke Molukse instellingen doen aan taalpolitiek? Het lijkt ons inziens hoog tijd dat deze vraag beantwoord wordt.

We hopen dat dit Studieschrift een bijdrage levert in de bewustwording van de Molukse gemeenschap in het algemeen met betrekking tot de eigen taal, en als 'eye-opener' funktioneert voor de spraakmakende gemeenschap in het bijzonder.

BIJLAGEN

Hieronder volgt een aantal schriftelijke reakties en stand-punten van verschillende instellingen en personen.

Deze reakties zijn op verzoek van het Steunpunt ten behoeve van de discussie op de Studiedag 22 juni 1991 ingeleverd. De Maleistalige stukken worden gevolgd door een korte vertaling.

Hieronder worden gepresenteerd:

- 1 reaktie van de PIKIM, de Christelijke Vrouwenvereniging
- 2 reaktie van J.A.M. Pattikkawa, de GIM, Synode
- 3 reaktie van J.S. Nanlohy, bestuurslid Stg. Tjandu/Utrecht
- 4 reaktie van Oom Tahapary

1 reaktie van de PIKIM

Atas nama organisasi PIKIM, kami terlebih dahulu memohonkan maaf, karena apa jang dimintaakan sebagai bahan diskusi tidak kami masukan terkemuka. Namun begitu kami akan persembahkan saat ini beberapa ringkasan dari Kata Maluku sebagai reaksi terhadap bahan-bahan jang pernah dikeluarkan oleh PEM.

1. Kerk Maleis - Melaju Geredja.
Apakah bahasa Melaju jang geredja pergunakan sampai sekarang tidak bisa diakui sebagai bahasa Melaju jang resmi? Karena menurut penilaian kami, ada baik dan teratur dan selalu dipergunakan baik itu dalam situasi formele maupun informele. Misalnja dalam kata: Disini kami bertemu, tidak disangka demikian.

2. Bahasa Indonesia.
Mungkin ada sedikit kekeliruan dalam menilai tentang kata Bahasa Indonesia. Ada jang menamainja bahasa musuh. Bahasa ini sudah diakui oleh sebahagian bangsa Maluku. Melihat keadaan sekarang, dimana perkembangan disegala bidang, maka apakah salahnja bila bahasa Indonesia ini

diakui pula demi menambah perbendaharaan kata, bahasa dalam hal perhubungan ketanah air, misalnja berlibur atau bervakantie.

Apalagi, tiap kali kami di undang ke Maluku dakam Musjawarah wamita.

Penilaian kami, bila kita tetap dengan bahasa Melaju disini seperti kue, pi, a, ma, lai, Bitong su sampe, maka ini kata-kata kurang atau tidak lagi dimengerti oleh saudara-saudari kita ditanah air, dan tentang hal berkominisaksi sangat terganggu.

Kita sedang berusaha kearah persatuan. Pikim andjurkan, keadaan dahulu tinggal dahulu marilah kita sama-sama melihat sekarang dan jang akan datang.

Demikianlah beberapa ringkasan kami organisasi PIKIM.

Terima kasih.

(globale) vertaling reaktie PIKIM

In haar schriftelijke reaktie stelt de PIKIM zich twee vragen: ten eerste over het gebruik van het Kerk Maleis en ten tweede de invloed van de Bahasa Indonesia.

Waarom zou niet het Kerk Maleis als officiële taal gebruikt kunnen worden, vraagt de PIKIM zich af? Het Kerk Maleis is goed te gebruiken zowel in de formele sfeer als in de informele sfeer.

De Bahasa Indonesia wordt door een deel van de Molukse gemeenschap erkend. Wat zou er fout aan zijn om de Bahasa Indonesia te gebruiken ter verrijking van onze woordenschat en in de kontakten met de Molukken?

De PIKIM wordt regelmatig uitgenodigd naar de Molukken. Wanneer men zich blijft houden aan het Maleis dat hier (in Nederland) gebruikt wordt, zoals met de volgende woorden 'kue', 'pi', 'a', en 'lai', zal dit leiden tot misverstanden met onze gebroeders en gezusters op de Molukken.

2 reaktie Bestuur Synode GIM, pdt. Jan M.C. Pattikawa

BAHAN DISKUSI: ringkasan dari "KATA MALUKU"

PENDAHULUAN:

Sebelum hari peladjaran ini direntjanakan dan diperhadapkan, maka betuur synode telah berkesempatan untuk mengadakan pembitjaraan tatap muka dalam satu pertemuan dengan IWM. Pertemuan itu dilaksanakan sesuai permohonan bestuur Synode, karena mendengar melalui radio Suara Maluku, dan membatja melalui surat kabar Marinjo, IWM melalui PEM telah menetapkan bahasa resmi jang harus dipergunakan dalam kalangan bangsa Maluku di Belanda. Geredja sebagai satu instantie jang sampai sekarang mempergunakan bahasa Melaju 100% lalu tiba-tiba dihadapmukakan dengan penetapan bahasa Melaju disini, timbul banjak pembitjaraan ALKITAB mana lagi jang harus dipergunakan. Didalam ringkasan pendek ini, beberapa masalah jang dihadapkan tidak terlepas dari apa jang pernah diperhadapkan dalam pertemuan waktu lalu. Untuk hari peladjaran ini pdt. Rahantoknam jang mendjadi utusan dari Synode GIM tapi tiba-tiba djatuh sakit terpaksa kamilah jang mewakili. Meskipun terbatasnja waktu untuk meneliti berbagai buku persiapan, buku-buku dan brosure dan bahan-bahan jang sampai kini telah PEM keluarkan, maka kami berusaha sekedar apa jang ada demi memenuhi undangan jang diperhadapkan. Kami senang untuk meringkas tentang BAHASA MALUKU di SINI, karena ungkapan kata Maluku sedikit bisa dipersoalkan "apa jang dimaksudkan dengan kata MALUKU atau KATA Maluku"

URAIAN:

GIM selaku satu geredja jang mewakili sebahagian lebih umat (bangsa) Maluku di Belanda diwaktu berhadapan dengan penetapan bahasa Melaju disini sungguh-sungguh prihatin (susah hati), GIM tidak dapat mengiakkannya. Bahwa terlalu gampang mentjiptakan dan menetapkan satu bahasa dalam penggunaannya tanpa persetujuan dan

pengesahan dari Pemerintah. Memang dalam kalangan bangsa Maluku berbagai pimpinan dan pemerintah, tapi bagaimanapun penetapan dan penggunaan satu bahasa (resmi) adalah memerlukan penetapan dan persetujuan Pemerintah dan bukan satu lembaga kemasjarakatan. Adalah tidak begitu gampang dan mudah untuk menetapkan satu bahasa sedang bangsa ada dalam perdjalan lagipun sebahagian besar bangsa ada dibawah penguasaan pendjadjah.

Didalam masa perkembangan banjak anak-anak kita jang bervakantie ke tanah air, bahasa mana jang harus dimiliki dan didjwai sebagai alat komunikasi, dan didalam tjara berkorespondensie. Tambahan lagi banjak anak-anak kita jang kawin dengan saudara-saudara dari tanah air jang bagaimanapun penggunaan bahasa mereka sudah berkembang djauh, sebentar pendidikan bahasa (Utjapan-Tulisan) dalam rumah tangga bisa bertabrakan.

Berterima kasih karena kita di Belanda ada mempunjai pemikiran terhadap penggunaan bahasa, tapi tjaranja dan pengisiannya memerlukan pergumulan hebat dan memakan waktu untuk berdialog bukan sedikit. Menurut pengamatan pribadi, semua buku dan bahan jang dikeluarkan oleh PEM belum sempat disimak, didalam dan diteliti, tapi sepintas lalu sadja memberi penilaian bahwa bahasa jang PEM tetapkan dalam segi Tata bahasanya terlalu rendah dan Murah.

Tidak sempat diberi perbandingan mana bahasa pergaulan, mana bahasa pendidikan dan mana bahasa perdagangan. Dan kalau berbitjara tentang Melaju disini berarti itu logat dan dialek jang tidak dipergunakan oleh semua orang, suku-suku bangsa di Maluku. Ketakutanku djangan sampai logat dari beberapa kepulauan di Maluku tengah, lalu itu dipergunakan dan diresmikan mendjadi bahasa jang tetap dan susahnja sebentar, kalau nama-nama ikan pohon jang berbedabeda lalu ditetapkan begitu sadja. Keketjawaan kami sebentar Melaju disini dipakai terus akhirnya tertjiptalah bahasa Endo, gado-gado, tjampuran (aku vind, aku

kira). Bahasa Melaju disini adalah bahasa pergaulan jang beberapa kata (ose, katong dll) itu logat beberapa pulau dan bukan keseluruhan Maluku. Djangan pakai bahasa jang sepihak. Bahasa dalah ILMU berarti harus berkembang, Melaju disini adalah satu logat jang statis dan mati tidak berkembang jang itu sudah dari zaman sebelum Djepang jang itupun djuga terbilang Melaju Indonesia. Bahasa itulah alat komunikasi, Melaju disini tidak dapat dipakai untuk berkomunikasi dengan saudara-saudara di Maluku, di Maluku paling kurang sudah berkembang. Kami tidak bilang harus pakai bahasa Indonesia (Melaju jang disempurnakan) tapi dengan beladjar bahasa Indonesia, maka sekaligus kita boleh memahami bahasa Melaju, memahami dan mengerti bahasa INGGRIS dan BELANDA. Tapi djangan lupa bahasa jang kita pakai ini djuga sutergolong bahasa Indonesia menurut sedjarah (dari Melaju sampai ke di Indonesiakan). Beberapa kata jang pengertiannya tepat tapi dimasukan kedalam kalimat kedengarannya gandjil dalam utjapan sehingga bisa timbul salah paham (buat, kasih, untuk.) Setahu kami tidak ada awalan baku. Kata baku adalah mempunjai arti saling berbalas-balasan (baku-hantam). Ada beberapa kata (nda) ini kata djawa. Bisa terdjadi adaptasi (penjesuaian) pungut dari lain tempat.

KESIMPULAN dan PENUTUP:

Terhadap penentuan penggunaan Bahasa itu adalah persoalan pemerintah. Pemerintah jang menetapkan. Bahasa harus disesuaikan dengan perkembangan, itu berarti bahasa jang ditahun 40 atau 50 seharusnya sudah mengalami perobahan banjak.

Penetapan satu bahasa resmi perlu mendapat dukungan dari semua pihak jang berkepentingan jang sebentar mempergunakannya, dan djangan dipakai hanja oleh sebahagian atau sedaerah atau beberapa pulau dan kampung. Dari sudut Politik, kita berdjuaug bukan untuk keselamatan bangsa Maluku di Belanda, tapi perdjuaugan kita untuk bangsa atau umat jang ada di Maluku. Perdjuaugan dan penetapan bahasapun

sedapat boleh disesuaikan dengan keberadaan hidup saudara-saudari kita di Maluku. Ini bukan bearti bahasa Indonesia atau bahasa musuh, tapi bahasa jang dalam penggunaan dan pemakaiannya diterima dan disambut baik oleh semua pihak, dapat diperkembangkan dan dapat dipergunakan sebagai alat komunikasi di antara berbagai pihak.

Hendaklah kita djuga bidjaksana dan berani bahwa dalam perkembangan maka bahasa sebagai ilmupun bisa berubah-ubah atau ditingkatkan. Demikianlah ringkasan kami demi memenuhi segala tuntutan jang diperhadapkan. Kami sampaikan banjak terima kasih Hormat dan Salam.

J.M.C. Pattikawa.

(globale) vertaling

Het bestuur van de Synode van de GIM is zeer verontrust over het feit dat het IWM, via het LSEM, een officiële taal heeft ingesteld zonder overleg en toestemming van de Regering. Men heeft de indruk dat het lesmateriaal dat door het LSEM is uitgegeven onvoldoende aan studie is onderworpen. Het vermoeden is dat de taal van de Midden-Molukken te veel nadruk krijgt. Ook is men teleurgesteld over het gebruik van het Maleis dat in Nederland gesproken wordt. Hierdoor creëert men een 'bahasa Endo' of 'gado-gado'. Het Maleis dat hier gesproken wordt, kan niet als communicatiemiddel dienen met onze verwanten op de Molukken. Hiermee wil de Synode niet zeggen dat voor Bahasa Indonesia gekozen dient te worden, maar met het leren van Bahasa Indonesia leert met zowel het Maleis begrijpen als het Engels en het Nederlands. Het politieke aspect dient een leidraad te zijn bij de keuze en standaardisering van de taal: we strijden niet alleen voor de Molukkers in Nederland, maar ook voor hen op de Molukken. Dit betekent niet een keuze voor de Bahasa Indonesia maar voor een taal die door alle partijen, in Nederland en op de Molukken, geaccepteerd wordt.

3 reactie van J.S. Nanlohy
Bestuurslid Stichting Tjandu
Maliestraat 7
3581 SH UTRECHT

Opmerkingen over de Reader:

1) Een aantal woorden zijn niet juist vertaald:

p.35 - *bilolo* is wat in het Nederlands een 'strontje' in het oog wordt genoemd, veroorzaakt door een vuiltje.

Bilolo betekent dus niet 'opgezwollen'.

p.35 - *borong* betekent niet 'druk', maar 'in z'n geheel' of 'compleet'. *Beli-borong*: 'alles opkopen'.

p.36 - *paleu* is 'zeurderig', 'steeds over hetzelfde onderwerp zeuren'

p.37 - *tada(h)* is 'opvangen', niet 'verdragen'. 'Verdragen' is *sabar terhadap*.

p.40 - *lajang* is niet 'vlieger', maar 'zweven'. *lajang-lajang* is het juiste woord voor 'vlieger'.

p.42 - *kedjahatan*: '(katte)kwaad', 'slechtheid'. 'Stouterik' = *orang kedjahatan*.

2) In het artikel 'De ontwikkeling van het Moluks Maleis', Marinyo 1987/11, op p/47 van de reader, wordt het Indonesisch de taal van de vijand genoemd. Op andere plaatsen wordt echter aangegeven, dat bepaalde Indonesische woorden wel binnen het Moluks Maleis geaccepteerd moeten worden.

- Hoe valt dit te rijmen met het idee dat het Indonesisch de taal van de vijand is?

- Als alleen Indonesische woorden die ook in de Molukse gemeenschap niet onbekend zijn tot het Moluks Maleis gerekend worden (p.54), hoe kan dan de woordenschat van het Moluks Maleis worden vergroot? Wordt het Moluks Maleis niet beperkt, wanneer geen nieuwe Indonesische woorden worden opgenomen? Hoe kunnen nieuwe generaties

uitgebreid in het Moluks Maleis communiceren in woord en schrift, wanneer de taal niet 'groeit'?

3) De keuze van Moluks Maleis als eigen taal van de Molukkers in Nederland, stelt ons voor de vraag: 'welk Moluks Maleis'? Is dit het Maleis zoals dat vóór 1950 op de Molukken gesproken werd? Is dit het Maleis dat zich onder Molukse KNIL militairen ontwikkelde, en waarin veel Javaanse woorden zijn opgenomen? Is dit het 'ver-Indonesischte' Maleis dat tegenwoordig op de Molukken gesproken wordt? Of is dit het 'ver-Maleiste' Nederlands dat door Molukkers in Nederland wordt gesproken?

4) Op p.41 worden de woorden *kupes*, *males*, *lantes*, *pantes* vermeld. Moeten woorden die zijn afgeleid van het Maleis/Indonesisch, maar op zijn Javaans uitgesproken, in de woordelijst Moluks Maleis worden opgenomen? Het zal zeer zeker voor Molukse kinderen, die onderwijs in het Moluks Maleis volgens, verwarrend zijn, wanneer een mengeling van Moluks Maleis, Tangsi Maleis en Pasar Maleis wordt gepresenteerd als Moluks Maleis.

4 reaktie van Oom Tahapary

Beste Land- en Lotgenoten,

Korte tijd geleden had ik jullie uitnodiging ontvangen. Om aan het verzoek van jullie te voldoen had ik naar het bureau gebeld om wat informatie. Gebleken is, dat het gaat om wat discussiepunten omtrent Malaju-Maluku, wat tot en met heden in de wandelgangen van de Molukse samenleving wordt aanbevolen en gehanteerd, maar naar mijn inziens niet op de juiste manier.

Onderstaande vragen, kunnen misschien leiden tot een discussie.

1. Wat verstaat men onder Malaju-Maluku? Geef een definitie hiervan.
2. Als wij graag Moluks Maleis willen handhaven, waarom wordt het niet over het algemeen gebruikt?
3. Op de t.v.-beelden worden zo vaak woorden gebruikt, die niet stroken met datgene wat wij graag willen zien/hebben.
4. Enkele voorbeelden wil ik graag hieronder weergeven.

MALAJU SKOLA (M1)

Wordt toen in de Molukken gebruikt/gebezigd o.a.

- a. Op de Maleise scholen z.a. op Ambon en in de negorijen, en ook v.a. de tweede klas van de Hollandse school.
- b. In de kerken.
- c. Diverse plaatselijke dagbladen en kranten.
- d. In de Maleise boeken-wereld.

MALAJU MALUKU (2)

Wordt door iedereen gebezigd en niet alleen

op Ambon en de Lease-groep z.a. door velen wordt verondersteld.

Vele woorden worden een beetje anders geschreven en uitgesproken.

Voorbeeld:

M 1	M 2
Berdjalan	Badjalang
Tjermin	Tjarming
Kalau	Kalu
Bagaimana	Bagemana

En zo zijn er nog vele.

Ik hoop hiermee een bijdrage te hebben geleverd, ondanks dat dit een beetje aan de late kant is; ik ben namelijk net teruggekomen uit de Molukken.

GEBRUIKTE LITERATUUR

Appel, R. en P. Muysken, 1987

Language Contact and Bilingualism, London:
Edward Arnold Publishers LTD

Collins, J.T., 1983

*The historical relationships of the languages
of Central Maluku, Indonesia*, Pacific
Linguistics D-47

Prentice, D.J., 1987

'Malay (Indonesian and Malaysian)', in:
Bernard Comrie (ed.) *The World's Major
Languages*, London/Sydney: Croom Helm

Tahitu, E., 1989,

*Melaju Sini. het Maleis van Molukse
jongeren in Nederland*, diss. Rijksuniversiteit
Leiden (ongepubliceerd)

**Kata Maluku, het lespakket Moluks
Maleis, 1990**

samenst. Magda Pattiiha, Hans Straver en
Bert Tahitu, ed. LSEM Utrecht